

Ingyenes nyelvi tanácsadás:
www.manyszi.hu

Édes Anyanyelvünk

2012. DECEMBER

XXXIV. ÉVF. 5. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Málnási Ferenc:
Áprily Lajos

Zimányi Árpád:
Asszisztens
minden mennyiségben

Kemény Gábor:
Mikor alanyi, mikor tárgyas?

Balázs Géza:
Beszélgetés Temesi Ferencsel

H. Varga Márta:
Az üdítők nem mindig üdítők

Gósy Mária:
A spontán beszéd vizsgálata
a Fonetikai Osztályon

A. Jászó Anna:
Régi szavak szótára

Kováts Dániel:
Gondolatok
a beszédművelő körök
évnitő tanácskozásán

És: cikkek, hírek, események,
nyelvi játékok 24 oldalon

Kernstok Károly: Szilvaszedők
(1901)

Civilek az anyanyelvért

Egyes vélemények szerint a „Közérthető Angolért Mozgalom” (Plain English Campaign) az egyik legnagyobb angliai civil egyesület. Sőt nemzetközi is: 80 országból 11 ezer tagja van. Azért mi sem panaszkodhatunk. Az Anyanyelvápolók Szövetségének (ASZ) a legfrissebb adatok szerint (2012. október 20.) 2037 tagja van, közöttük 296 külföldi 13 országból. A számok önmagukban nem teljeseek. Az ASZ az egyik legrégebbi folyamatosan működő civil szervezet. 23 év alatt rövidebb-hosszabb ideig számos további tagja volt. Rendezvényei értelemszerűen a nem tagokhoz is szólnak. Ki tudná megmondani, hogy a magyar nyelv hete rendezvényei az elmúlt csaknem fél évszázadban hány emberhez is szóltak? Hányan fordultak meg anyanyelvi (helyesírási, szövegalkotói, retorikai) versenyeken, táborokban vagy az ASZ szerves részét képező Beszélni nehéz!-körökben?

Valószínűleg legalább százezres létszám jönne ki. A szám önmagában tekintélyes, de mégsem ez a lényeg. Sokkal inkább az, hogy az anyanyelvi közművelődésben részt vevők tudatosabb nyelvhasználóvá válnak. Hogy gyermekeiknek, tanítványaiknak továbbadnak valamit a tudatos nyelvi hagyományból.

És még valami. A művelődésnek (beleértve a nyelvművelődést is) konkrét gazdasági haszna van, állítják a közgazdászok, a művelődés-gazdaságtan képviselői.

Hasznosan cselekedni, hasznosan élni jó!

A szerk.

Kernstok Károly (Budapest, 1873. december 23. – Budapest, 1940. június 9.) a modern festői törekvések, a magyar avantgárd egyik fő képviselője. Tanulmányait az Iparművészeti Iskolában kezdte, majd 1896-ban Benczúr Gyula növendéke lett. 1906-os párizsi tanulmányútján megismerkedett az új stílusirányzatokkal, és 1907-ben alapítója lett a **Nyolcak** csoportjának.

1919-ben emigrált, 1926-ig Berlinben tartózkodott. Hazatérése után főként Nyergesújfalun élt.

Erőssége volt a figurális kompozíció, portrék, aktok, állatok ábrázolása, de jelentős rajzművészete is, és rézkarcokat is készített.

TARTALOM

Civilek az anyanyelvért	2
Málnási Ferenc: Áprily Lajos: Tetőn	3
Tagdíj és ÉA-előfizetés!	3
Balog Lajos: Félrevezető címek	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Nyelvész-anekdoták	5
Zimányi Árpád: <i>Asszisztens</i> minden mennyiségben	6
Kemény Gábor: Mikor alanyi, mikor tárgyas?	7
Horváth László: <i>Halászlé</i> helyett <i>hallé</i> ?	8
Domokos Klaudia: „Isten, áldd meg a magyart!”	9
Láng Miklós: „Ha csak egy kicsi hiányzik...”	10
Balázs Géza: A liftmentő. Beszélgetés Temesi Ferencsel (a) Bartókról	11
Meszlényi Rita és Meszlényi Róbert Imre: A Magyar Nyelv Múzeumában jártunk	12
H. Varga Márta: Az <i>üdüők</i> nem mindig <i>üdüőek</i>	13
Holczer József: Gyermekek adta ragadványnevek	13
Szűcs Gábor: Engedjétek hozzám jönni...!	14
Terjéki Tamás: Medvesalja nyelvi kincsei	14
B. G.: Utolsó egyetemi óra Szépe Györggyel.	15
Gósy Mária: A spontán beszéd vizsgálata a Fonetikai Osztályon	16
Kulcsár István: Túlbiztosítás	17
Sz. Györfly Sarolta: Miért nem szól a riporter....	17
Nagy Mária: <i>Csobánkutya</i>	17
A. Jászó Anna: Régi szavak szótára	18
Hujber Szabolcs: www.manyszi.hu	19
Kováts Dániel: Gondolatok a beszédművelő körök évnnyitó tanácskozásán	20
Hírek – események.	21
Török Pál: Szakács Béla: A magyar szépirodalom érmei és plakettjei	21
Pontozó	22
Szójátékos csattanó	23
Új szavak, kifejezések (72.)	23
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Honlap: www.anyanyelvpolo.hu

(vagy: www.anyanyelvpolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvpolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.
és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József (a szerkesztő-

bizottság elnöke), Grétsy László,

Heltainé Nagy Erzsébet, Juhász Judit,

Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

a Nemzeti Erőforrás
Minisztérium,

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

a Nemzeti Kulturális
Alap,

Nemzeti
Kulturális
Alap

a Brokernet Jövő
Alapítvány,

BROKERNET
JÖVŐ ALAPÍTVÁNY

a Magyar Fejlesztési Bank
segíti.

Magyar Fejlesztési Bank
Zártkörűen Működő Részvénytársaság

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

ÁPRILY LAJOS: TETŐN

A költő születésének 125. évfordulójára

Áprily Lajos egyike az erdélyi magyar irodalom klasszikusainak, ez a verse pedig a transzszilvanizmus legszebb költői megfogalmazása. Nem véletlen, hogy ajánlása Kós Károlynak, az eszme egyik legelső, tételes megfogalmazójának szól. Áprily költeményét a tiszta áhítat, a csöndes, a világtól elvonuló melankólia és a tökéletes formaművészet jellemzi.

A szöveg nyomtatott versszöveg, de eseményt is leír, szereplőkkel.

A szövegmondatokat két-két sorba (összesen 18 sorba) és 9 szakaszba tagolta a költő.

A szövegösszetartó erőt az teremti meg, hogy a hegyek között barangoló, reményvesztett lírai ént, a városi magyart a havasi legelőn a román pásztor békésen, barátsággal fogadja, a költő pedig, akit megviselt a nagy változás, egyetlen szóba sűríti reményét: Erdély...

A költemény szövegét mellérendelő és alárendelő viszonyban álló mondatok alkotják, birtokos személyes szavak kíséretében: *szája, esztenája, tekintetem, tetőit*. Ezek segítenek a lírai ént a változás okozta fájdalom. Személyragos igék fogalmazzák meg a történeteket: *sodort, összeomlott, kavart, állott, vetett, zsi bongott, kínált, ejtett, lengette, bontott* (E/3.) és *kószáltam, (nem) pihentem, mentem, átölelem, mondtam* (E/1.).

A jelentéstan elemek között említsük meg azt, hogy a többértelmű szavak konkrét tényeket sorolnak, melyek erdélyi magyar nemzeti közösségünk számára életbevágóan fontosak.

Ősz nem sodort még annyi árva lombot,
[...] „Minden összeomlott...”

A költőt is megviselte a tragédia:

Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem,
vasárnap reggel a hegyekre mentem.

A versbeszéd konkrét tényeit metaforikus értelem hatja át. A vers a hegy és a völgy ellentétére épül:

Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan.
Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan.

A természeti képek is a történelmi változást idézik: *sötét ködöt kavart a katlan* (az olvasó a katlanról a pokolra is gondolhat), *zsi bongott még a völgy a láztól...*

Ezzel szemben:

a vén hegy állott mozdulatlan,
fehér sajttal kínált a pásztor,

békességes szót ejtett a szája,
békességgel várt az esztenája.

A történelmi változást megelőző költő a hazai tájban fedezi fel a reménytelenség próbái között a megtartó erőt, vállalja Erdélyt és lakói történetét.

Stíluslemmé válik a felsorolás is: *ősz sodorta a lombot, sötét ködöt kavart a katlan, a vén hegy állott, tisztás, zsi bongott a völgy, fehér sajttal kínált a pásztor, a költő átölelte a horizontot, s végül a titokzatos szó, a mindent egybefogó Erdély.*

A költemény címe témamegnevező, utal a szöveg egészére: *Tetőn*.

A vers 1923-ban az *Esti párbeszéd* című kötetben jelent meg a *Március, A Fejedelemezhöz, A hegylakók* és a *Nyár* című versek mellett; az utóbbinak ez az utolsó sora: „egyetlen transzsilvan hősköltemény”.

Áprily a versében valóságos és elképzelt világképet rajzolt meg, ötvözött egésszé, ennek alapján az olvasó képet alkothat magának a vers világról.

A szöveg magyar nyelvű, mai, szépirodalmi alkotás.

Stílusa is szépirodalmi. Jó és rossz hangzású, pozitív és negatív fogalmi tartalmú szavak egyaránt alakítják a szövegmondatokat, a mondanivaló megfogalmazását: *mozdulatlan hegy, verőfény, fehér sajt, kínálás, békességes szó ↔ ősz sodort, árva lomb, riadt szó, összeomlott, sötét köd, völgy zsi bongása...*

A szöveg szavai szótári jelentésük mellett a szövegösszefüggésből adódó többletjelentéssel telítődnek, a tájleírás mellett egyben az erdélyi magyar nemzeti közösség helyzetének képét kapjuk. Az igék – *sodort, kószáltam, nem pihentem, kavart, zsi bongott, kínált, ejtett...* – a nagy változást, a társadalom és az egyén életében bekövetkezett mozgást, változást érzékeltetik. Az *ősz, lomb, hegyek, ködöt, völgy, ég, hó, horizont* főnevek a természetet, a *pásztor, szája, békesség* a lírai ént és sorstársait, az *esztana, sajt, szárnyat* főnevek a dolgokat nevezik meg, s végül egy titokzatos szó, egy földrajzi név – *Erdély* – zárja a költeményt. A mellénevek is ebbe a sorba illeszkednek: *árva, sötét, vén, meztelen, bujdosó, fehér, békességes, titokzatos...* A határozók a történések idejét és helyét jelölik: *nappal, éjjel, reggel, ott lenn, itt fenn, távol...*

A költemény szóképei közül kiemelkedik: *Ősz nem sodort még annyi árva lombot, ködöt kavart a katlan, a hegy állott mozdulatlan, tisztást vetett a verőfény* (megszemélyesítések). A verszáró *Erdély* szó a haza, a szülőföld, a közösség megmaradásának, a reménynek a szimbóluma.

A szövegmondatok kijelentő mondatok, de érzelmmel telítettek, közel állnak a felkiáltó mondatokhoz. A „Minden összeomlott...” és az „Erdély...” után a költő nem felkiáltójellel zárta le gondolatát, hanem három ponttal, előbb talán a reménytelenséget, utóbb talán a feltámadó reményt sugallva.

A szöveg az író egyenes beszéde, az igei állítmányok a szöveget verbális jellegűvé teszik.

Málnási Ferenc

Tagdíj és ÉA-előfizetés!

Tisztelt Olvasóink! Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai – amennyiben következő évi tagdíjukat december 15-ig befizetik – februártól a megjelenés napján a levélszekrényükbe kapják a 24 oldalas Édes Anyanyelvünket. (Későbbi befizetés esetén ez a kézbesítési lehetőség későbbre toódik.) A tagdíjat a lapban található csekken vagy átutalással lehet befizetni a **11705008-20132015**-ös számlaszámra. Az évi tagdíj 2000 forint, tanulóknak, nyugdíjasoknak 1500 forint. Lapunk valamennyi postahivatalban külön is előfizethető. Kérjük rendszeres olvasóinkat, hogy már most újítsák meg előfizetésüket. Lapunk ára 2013-ban nem változik, példányonként 250 forintba kerül. Személyi jövedelemadójuk 1%-ának felajánlásával Szövetségünket segíthetik. Adószámunk: **19663155-1-43**. A 2011. évi felajánlásokból 262 760 forintot utalt át Szövetségünknek a NAV. Köszönjük a támogatást és előfizetőink bizalmát!

Az ASZ elnöksége

Félrevezető címek

Az ember, amikor kézbe vesz egy újságot, először gyakran csak a címetek futja át, hogy tájékozódjon, eldöntse, melyik cikk érdekli. De mi van, ha a címek félreinformálják? Mert, sajnos, ez elég gyakran előfordul. Lássunk erre néhány példát Bács-Kiskun megyei lapokból!

A jó cím összefoglalja a cikk lényegét

Sokszor az újságíró (esetleg az erre szakosodott címszerkesztő) figyelmen kívül hagyja a cím mászt állít, mint maga a cikk. 2009-ben a Halasi Tükör két ízben is első helyezetteket mutatott be. Szeptember 2-án ez volt a cím: *Zsolt, a legerősebb tűzoltó*. S mit találunk a cím alatt: *Az ország második legerősebb tűzoltója Kiskunhalason szolgál*. Egy héttel későbbi a következő cím és alcím: *Ingyen csatornáznak / Országelső lesz a zsanai mű*. S mi derül ki a cikkből: „2010 tavaszán elkészül a zsanai membrános szennyvíztelep, amely a negyedik ilyen típusú lesz az országban.” Tehát a két elsőből az egyik második, a másik meg negyedik.

2010. augusztus 6-án a Hírsáv rovat élén a következő cím állt: *Egy év alatt 12 százalék fölött az ipari termelés*. De minek a 12%-a? Alatta a hír megvilágítja, hogy egészen másról van szó: „Az ipari termelés júniusban ... 12,6 százalékkal nőtt egy év alatt.”

Ugyancsak a Bács-Kiskun megyei napilap egyik címe, de már 2012 januárjából: *Az agráriumban az idénymunkások a „legfeketébbek” a Dél-Alföldön*. A hozzá tartozó cikk pedig ezt mondja: „A vizsgálatok tapasztalatai alapján a más jellegű gazdasági tevékenységet végzőknél esetenként kis számú, legtöbbször egy-két feketedolgozóval szemben a mezőgazdasági idénymunkást alkalmazóknál átlagban több tucat illegális munkavállalót találnak a revizorok.” Tehát a cím így szólt volna helyesen: *Az idénymunkások az agráriumban a „legfeketébbek”*.

A fogalmazás a címről szól

Ugye, így tanultuk fogalmazásórán? De, úgy tűnik, egyes újságírók nem! A Petőfi Népe 2010–2011-es számaiból valók a következő címek: *Csak papíron veszi komolyan az Európai Unió a klímavédelmet*; *A pozitív gondolkodás a hosszú élet titka*; *Szívreható versek az 1896-os fagyról*; *A közétkeztetésben kerülendő a szörp*.

Ezek nagy igazságok is lehetnek, a gond velük csak az, hogy a hozzájuk tartozó hírbe, tudósításba be sem kerültek. Talán az történt, hogy a cikkek első változatában benne voltak, sőt olyan fontosnak tartották őket, hogy címnek is ezeket választották, aztán valamiért, például helyszűke miatt kimaradtak a végső változathoz, ám a címben otfelejtették ezeket az információkat.

Jelentéstévesztés

Gyakran a szavak pontatlan használata téveszti meg az olvasót. 2009. szeptember 2-án ez a cím hökkentett meg a Halasi Tükörben: *Kigyók a lakásban!* Aztán a cikkből kiderült, hogy ártalmatlan vízisiklókról van szó, amelyek ugyan valóban a kigyók rendjébe tartoznak, de a köznyelvben nem hívjuk őket kígyóknak.

2009. szeptember 15-én olvashattuk a Petőfi Népében a következő címet: *Kétezer bankárt utcára tettek*. Bankügyletekkel foglalkozó üzletembereket, bankigazgatókat, banktulajdonosokat bocsátottak volna el ilyen nagy számban? A hírből viszont kiderül, hogy nem, hanem bankszektorban dolgozó alkalmazottakat – akik viszont nem bankárok, legfőleg banktisztviselők, bankosok.

A 2010. április 21-i Petőfi Népe-cím pedig valósággal főlháborította az olvasók egy részét: *Több jut idén a dohányosoknak*

a hazai közösségi forrásokból. Aztán a részletekből kiviláglik, hogy a *dohányosok* alatt nem a dohányt szívó embereket értik, hanem a dohánytermesztőket. Nem elképzelhetetlen, hogy a mezőgazdasági nyelvhasználatban tényleg mondják őket *dohányosoknak* – mint ahogy *dinnyésekről* is beszélnek –, de a széles olvasóközönséget félrevezeti a szó.

Egyébként ezeknél a példáknál már fölmerül a gyanú, hogy nem véletlen tévesztésről van szó, hanem előre megfontolt hatásvadászatról. A következő típusoknál pedig egyenesen leplezetlen ez a szándék.

Jelentéstöbblet

Időnként a szavak, szókapcsolatok több jelentésével – és az olvasó türelmével – játszik a cím. Például szólásokat, szólászerű állandósult kifejezéseket szó szerinti jelentésükben használnak, az olvasó meg a másodlagosan kialakult jelentésre gondol.

2009. július 12-én ezt hirdeti nagy betűkkel a Petőfi Népe egyik címe: *Utcára került bíró és ügyész*. Tehát elbocsátották őket, vélnék, miközben csak arról van szó, hogy bombariadó miatt kiürítették a bíróság épületét.

2010. március 3-án ezt írja a Petőfi Népe címe a kecskeméti polgármesterről: *Zombor Gábor kosarat kapott*. Na – ébred föl bennünk a kíváncsiság –, hol utasították el az ajánlatát? Aztán a tudósításból megtudjuk, hogy a kofáktól kapta azt a bizonyos kosarat, megtöltve, köszönetül a piacssarnok felújításáért.

2010. szeptember 14-én meg ez a cím szúr szemet a megyei napilapban: *Tihanyba ért a csatorna, lezárták az utat*. Meghökkenünk: mi köze Tihanynak a Kiskunsághoz? A cikk aztán felvilágosít, hogy valójában a kecskeméti Tihany utcáról beszélnek.

A 2012. július 17-i Petőfi Népe hírrovatának egyik címe még sokkolóbb: *Vibrátort és gumit loptak a betörők*. Az esetleg átvillanó erotikus gondolatokat aztán eloszlatja a hír, amelyből egyértelművé válik, hogy a szákmány tulajdonképpen építkezéseken használatos lapvibrátor és egy téligumi-szett.

Horror

És mit gondolnak, miről informálnak az alábbi címek, 2010-től egészen napjainkig? *Vér fog folyni augusztusban a megyében*; *Baracsán vér fog folyni*; *Vérüket veszik a segítőknek*; *Holnap szúrnak először*; *Vérüket adták*.

Gyilkosság? Leszámolás? Vérbosszú? Vértanúság? Nem: veradás! Értem én, hogy figyelemfelkeltés a cél, de ez a kedélyborzolás nem méltó ahhoz a nemes cselekedethez, amelyről a cikk hírt ad.

Félinformációk

Az is megesik, hogy a cím egyszerűen hiányos, nem közöl minden információt a cikk tárgyával kapcsolatban, ezzel ejtve tévedésbe minket.

Semmi esélyük nem volt a hegymászóknak – így szólt egy cím a 2010. január 6-i Petőfi Népében, s mivel hozzászoktunk, hogy a médiában csak a rossz hír számít igazi hírnek, elkönnyeljük a szegény alpinisták halálát: bizonyára az életben maradásra nem volt esélyük. Aztán a cikk szerencsére kellemes csalódással szolgál: sanszuk csak a lavina elől kitérni nem volt, de élve megúszták a balesetet.

Felére csökken a táppéznapi összege – riogat a lap egyik címe 2011. március 17-én. A cím alatt már az áll, hogy a táppéznapi maximuma lesz 10 400 Ft helyett 5 200 Ft, ami azért nem ugyanaz.

Ugyanezen év április 14-én meg ezzel a címmel találkozunk az újságban: *Borkóstoló akadémikusok*. Na, azért a tudósok sincsenek fából, nyugtázzuk, ám tovább olvasva rájövünk, hogy a Magyar Borakadémia tagjairól: szőlészekről, borászokról, művészekről, közéleti szereplőkről szól a tudósítás.

Igaz ugyan, hogy a címnek figyelemfelkeltőnek kell lennie, de nem mindenáron. Érdemes meggondolnunk a szerkesztőknek, hogy a szenzációhajhászásért megéri-e kockára tenni a hitelességet, az olvasó bizalmát.

Balog Lajos

MIÉRT ÉRDEKES?

Nyelvész-anekdoták

Nyelvészekkel beszélgetve gyakran előkerülnek derűs történetek. A végén mindig megállapítják, hogy ezeket bizony föl kellene jegyezni. És azután minden annyiban marad. En elkezdem: ezt fölírom! Persze ez nem hálás feladat. Olyan, mint a politikai viccek mesélése az ötvenes években. A politikai vicc a földön hever, csak le kell ülni érte...

Harminc éve a Nyelvtudományi Intézetben vendégeskedett a sz...-i nyelvtudományi intézet vezetője. Imre Samu szobájában beszélgettek. A vendég különlenyomatokat akart elővenni az aktatáskájából, ki is nyitotta, s kiesett belőle harminc darab Amo-szappan.

Nyelvész a szocializmus időszakában Újvidéken. Viszik jobbra, balra, végül megjegyzi: – Nagy ember lehetett ez a Jedam Smer, mert majdnem minden utcán ki van írva a neve. (Jedam Smer = egyirányú utca, szerbül.)

Németh Gyula rendszeresen Mátraházán nyaralt az MTA üdülőjében. Tudták róla a pincérek, hogy minden reggel joghurtot kér. Következő üdülésekor reggel már udvariasan kérdezték tőle: – Professzor úr, hozzuk a joghurtot? – Nem kell – válaszolta Németh Gyula. – Meghalt az orvos, aki tanácsolta.

Török Gábor nehéz ember volt. Még az ötvenes években egy társasági ülésen József Attila verseiről volt szó. Föllállt, és mindenkit leszúrt, aki eddig bármit írt József Attiláról. Később, már a hatvanas években, a fonetikai szakosztály egyik ülésén Nyíri Antal elnökölt, félős ember volt. Hozzászól az előadáshoz Török Gábor: – Ameddig Kádár János azt mondja, hogy *mond-ja* meg *út-ján*, addig nincs értelme itt a kiejtésről beszélni. A beépített ember ott volt, el is mondták Kádárnak, aki legyintett, és azt mondta: hagyják békén ezt az embert.

A miskolci pályaudvaron várják Szűts László nyelvészt. – Szűts úr? – szólítja meg egy idegen. – Igen. – Akkor jöjjön, siessünk! – Nyékládházán derült ki, hogy egy másik Szűtsöt, egy biológust vártak.

Lőrincze Lajos, a jeles nyelveművelő, az Édes anyanyelvünk rádióműsor-sorozat gazdája egyszer Clevelandben járt, ahol egy vak asszony felkiáltott: – Hiszen ez az Édes anyanyelvünk!

Az 1980-as években a Kazinczy-versenyről Szlovákiába visszatérve az egyik vendég vitt magával valami tiltott dolgot, talán élelmiszert, de a vámon feltartóztatták. Kérte, hívják fel a gimnáziumot, ott majd igazolják őt. Lőrincze tanár úr még ott tartózkodott, beszélt a vámossal, aki ezzel ment vissza az utashoz: – Miért nem mondta, hogy ajándék?

Allítólag Hegedűs Géza úgy élte túl a háborút, hogy a munkaszolgálatban megkérdezték, ki tud görögül. Ő jelentkezett, tudta ugyanis az Odüsszeia első 20 sorát. Tanulság nincs, vagy ha van, annyi, hogy érdemes tanulni.

Ne zavard Antal Lászlót előadás közben, most éppen azt magyarázza, hogy tartja az almát és tartja a várat. A különbség az, ami az alma és a vár között van.

Vágó István Grétsy László 70. születésnapján a Petőfi Irodalmi Múzeumban megkérdezi Balázs Gézát: – Ti most valami közös műsort csináltok a Televízióban. Pontosan mit? – Olyasmit, amit te csináltál Grétsy Lászlóval, csak most én vagyok te.

Az egyetem új rektora mondja: – Még Bolognában is visszaléptek Bolognától. Majd folytatja: – Akkor van sok papír, pecsét, ha elmosódik a felelősség. Sok lúd jelent meg a Támop-pályázat körül. Joggal nem lehet problémákat megoldani. – Egyébként jogász az illető. A nyelvészek is beszélgetnek a bolognai egyetemi rendszerről: – Ebben a szisztémában Chomsky tanársegéd se lehetne...

Csillaghy Andrea velencei professzort Turkuban először egy hölgygel tették közös szobába. Amikor megérkezett, kiderült, hogy férfi, ekkor Szűts Lászlóval szállásolták el. Szűts László ezt írta haza a feleségének: – Üdvözltemet küldöm Turkuból, képzeld, Andrea-val szállásoltak el egy szobában.

Adán, Szarvas Gábor nyelvész szülővárosában mesélik. Szarvas Gáborék a nagy kocsmá mellett laktak, a nagy kocsmá híres volt, mert a borának íze a Tisza vizére emlékeztetett. De ma már Ada kapcsán nem a Tisza vize, hanem Szarvas Gábor jut eszünkbe...

Szegedi nyelvész kollégák mesélik. Egy nyelvész Zsombón előadást tartott az öregek klubjában, s előjöttek a mai kor rövidítései. Internet, sms, egyebek. Olyasmi,

hogy *vagyok* helyett *vok*, *találkozó* helyett *tali* stb. Feláll egy 80 éves ember, és azt mondja: – Nincs ebben semmi új. Mi Zsombón régen is így beszéltünk: *Há mész?* A válasz pedig az volt: *Lenek*. Meg az, hogy: *Főnek*.

Karinthy Cini nagy tréfacsináló volt. Ki volt írva egy pénzváltón, hogy „Dollár vétel 30 forint, eladás 36 forint”. Bement, és mondta, van dollárom, el szeretném adni 36 forintért... De hát kérem, itt mi adunk el 36 forintért, Öntől csak veszünk, 30 forintért. De oda van írva, hogy eladás 36 forint. Én eladni jöttem.

Dialektológus egyetemi oktató. Nehéz a dialektológiát, a nyelvjárást úgy tanítani, hogy valaki a földszagot nem ismeri.

Régi nyelvi játékokat idéznek fel nyelvészek. Anagrammát gyártottak, az adott betűket más, értelmes sorrendbe rakva például a jeles általános nyelvész, Telegdi Zsimond nevéből: *Meddig zsongít el*. Sokak szerint Grétsy László anagrammája is igen találó: Grétsy László – „*Légy társ!*” – szól.

Egy másik nyelvi játék az intarzia. Ennek az a lényege, hogy egy mondatban rejtik el a teljes nevet. Hexendorf Edit nevéét így rejtették el: *Mit lihegsz Endor, fedi tökéletesen neve jelentését*. Ha másként tagoljuk, benne van e mondatban Hexendorf Edit neve. Következzék a jeles nyelvész, Gáldi László nevének elrejtése: *Ne birizgáld Ila, cicerézni fog*.

Szóba kerül Szabó Dénes is. Aki egykor konyakot tartott az íróasztalfiókjában, ám észrevette, hogy egyre fogy, ezért megjelölte, éppen mennyi van benne. Másnap egy cédula volt mellette: Tanár úr, ne jelölje meg, kár lenne vizezni.

Agykutató, az akadémia egyik vezetője: – Hogyan lehet megtudni, hogy valaki magyarnak született? Ha a felesége elküldi 3,5 kiló krumpliórt a piacra, és megfigyeljük, hogy azt milyen nyelven számolja ki.

Balázs Géza

Asszisztens minden mennyiségben

Szókészletünk állandó mozgásban van. Nem csupán új szavak alkotására vagy idegen kifejezések átvételére gondolhatunk, hanem meglévő szavaink jelentésbővülésére is. Kiváló példája ennek a természetes folyamatnak *asszisztens* szavunk. Érdemes megismerkednünk egyfelől a jelenség nyelvhasználati vonatkozásaival, másfelől azzal, hogy mindez hogyan tükröződik szótárainkban.

Kezdjük vizsgálódásunkat a szó köznyelvi beágyazottságával. Ezt az idegen szót hallva a legtöbb embernek a kórházi, rendelőintézeti asszisztensek jutnak az eszébe, a rádió, a tévé és a film világából pedig a rendezőasszisztens, esetleg iskoláinkból a pedagógiai asszisztens. Nyelvűvelésünk azzal is foglalkozott, hogy a labdarúgás szaknyelvében a korábbi partjelzőt már jó ideje *játékvezető-asszisztens*nek, röviden *asszisztens*nek nevezik, angol tükörfordítás eredményeképpen. Van tehát múltja és jelene is nyelvünkben ennek a kifejezésnek, melynek alapjelentése: segítő. De jövője is van, hiszen életképességét

**„első írásos adata
nyelvünkben
Kazinczytól származik”**

mutatja a jelentésbővülések sorozata. Ezek első lépése még többé-kevésbé összefügg az eddig vázolt alap esetekkel, mint például a *személyi asszisztens* vagy a *menedzserasszisztens*. Mindkettő immár megszokott, nyelvünkbe beépült alakulat, bár mögöttes tartalmuk árulkodik viszonylag fiatal voltukról.

A szó nélkülözhetlenségét mutatja, hogy számos további, igazán modern szókapcsolatban találkozhatunk vele. Témánk szempontjából gazdag forrásnak bizonyulnak az álláshirdetések: *accountant* (könyvelő) *asszisztens*, *financial* (pénzügyi) *asszisztens*, *kontroller* vagy *controlling asszisztens*, *sales asszisztens*, *marketing asszisztens*, *online asszisztens*, *operatív asszisztens* – sorjázunk a példák. Betűszós alakulatok is vannak: *HR-asszisztens*, *PR-asszisztens*. Érdemes hozzátenni, hogy a két betűszo újabbban *hr* és *pr* formában is előfordul; feloldásuk, illetve jelentésük: *human resource* – 'emberi erőforrás', valamint *public relations* – 'közkapcsolatok'. A *belső ellenőr asszisztens* és a *tárgyi eszköz asszisztens* valójában a mozgószály szerint lenne helyes: *belsőellenőr-asszisztens*, *tárgyieszköz-asszisztens*. Akárhogy is nézzük, meglehetősen bonyolult szerkezet mindkettő, akárcsak az *EU-projektmenedzser-asszisztens*. Mindahány jellegzetesen 21. századi, korjelző alakulatnak tekinthető.

Következzék a jelentésbővülés második lépése. Az autózás szaknyelvében egyre-másra keletkeznek olyan fogalmak – szóösszetételek és szókapcsolatok –, amelyekben az *asszisztens* újszerű használatával találkozunk. Kiváló példa erre egy olyan cikk, amelyben a járművek legújabb műszaki berendezéseit mutatták be. Már az egyik nagybetűs alcím is jelentésváltozásról árulkodik: *A korszerű gépkocsik vezetői asszisztense*. Amíg az eddig tárgyalt esetekben az *asszisztens* kizárólag személy volt, itt viszont tárgy: olyan szerkezet, amely a vezetőt segíti. Első pillanatban talán megtévesztő lehet a szóhasználat annak, aki nem ismeri ezt a szaknyelvi jelentést. De nem holmi elszigetelt jelenségről van szó; egymást követik az új fogalmak: *sávváltó asszisztens*, *sávtartó asszisztens*, *holttérfigyelő asszisztens*, *dinamikus kormányasszisztens*, *torlódásasszisztens*, *fékezésasszisztens*, *vészfékasszisztens*. Vizsgált szavunk bonyolultabb összefüggésekre is utalhat, amint azt a *situatív asszisztensrendszer* mutatja.

Mi a közös az iménti kifejezésekben? Az, hogy mindegyikük valamilyen segítő berendezés. Olyan szókapcsolat is akad közöttük, amelyben a hasonló jelentésű magyar és idegen szó együtt szerepel: *látássegítő asszisztens*. A *segítő asszisztens*

ugyanolyan jól hangzó, ám jelentésstanilag főlegesen kétszermódnak tűnik, mint a *hipotetikus feltételezés*, a *tradicionális hagyomány* vagy a *vizuális látvány*. Valójában itt a jelentésváltozásnak egy újabb fokozatához érkeztünk, amikor az asszisztens fogalma a „gép, berendezés” irányában mozdul el.

De a szavakat, kifejezéseket ne csak önmagukban, hanem mondatokban is nézzük. A szövegösszefüggés hozzásegít bennünket az értelmezési gondok leküzdéséhez: „*A forgalmi környezet információit a járműasszisztensek a vezetés egyre több funkciójának automatizálására hasznosítják*” – „*Situatív asszisztensként az aktív futómű iránykorrigáló beavatkozása a legszemléletesebb.*” Korjelző sajátosságának és a nyelvváltozat kényszerű – ám mégis kiküszöbölhető – velejárójának tarthatjuk az idegen szavak halmozódását.

Most pedig vessük össze megfigyeléseinket szótáraink idevágó anyagával!

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárának tanúsága szerint *asszisztens* szavunk a középkori latinra vezethető vissza, és első írásos adata nyelvünkben Kazinczytól származik. Ő még melléknévként, jelzői értékben használta egy helyütt az *asszisztens pap* (azaz segédkező pap) szószervezetben. A főnevesülés természetes folyamata csak később, a 19. század folyamán zajlott le. Egyébként az *asszisztál* és az *asszisztencia* már jó egy évszázaddal korábban megjelent a magyarban.

A jelentésbővülés jól lemérhető szótárainkon is. A Bakos-féle Idegen szavak és kifejezések szótárának 1994-es és 2002-es kiadásában még csak három jelentése szerepel: 1. az orvos munkáját segítő szakképzett dolgozó; 2. segítő, közreműködő; 3. egyetemi tanársegéd. Az utóbbin manapság csodálkozhatunk, hiszen efféle használatával már nem találkozunk a felsőoktatásban, és valóban: régiesnek minősíti maga a szótár is. Ráadásul ez a jelentés kakukktójás abból a szempontból, hogy nem latin, de nem is angol hatás eredménye, hanem a német nyelvből származó jelentésátvétel. (Egyébként az *asszisztens* esetében egyedül itt figyelhető meg német hatás.) Ellenben a jó négy évtizeddel korábbi hétköznapi értelmező szótár még ezt a jelentését tette az első helyre, a régies minősítés nélkül.

Visszatérve az utóbbi évtized szótárbeli fejleményeihez, a Magyar értelmező kéziszótár 2003-as, bővített kiadása negyedik jelentésként felveszi a partjelzőt. Ennél tovább megy az Osiris Kiadó nyelvészeti kézikönyvsorozatának Idegen szavak szótára, amely a jelentésváltozás legfrissebb esetét is tartalmazza. Az *asszisztens* ebben már nem csupán személyt, hanem élettelen dolgot is jelöl: „az emberi tevékenységet segítő, ráségitő berendezés” – pontosan úgy, ahogy az előbbi példában láthattuk.

Az egyre terebélyesedő szócsaládnál maradvá, évek óta léteznek az autósoknak ajánlott *assistance biztosítás* – *asszisztansz biztosítás* (röviden, jelentéstapadással: *assistance* vagy *asszisztansz*), amelyet magyarul megközelítőleg *segélyszolgálati biztosítás*nak fordíthatunk. Némi kiejtési bizonytalanságot tapasztalhatunk, mivel ejtik franciásan, angolosan és magyarosan egyaránt, ami helyesírására is kihat: a gyakoribb *asszisztansz* mellett létezik az *asszisztensz* változat. A biztosítási forma megnevezésén kívül beszélünk még *asszisztansz szolgáltatások*ról is. Ezeket a formákat a mai írásgyakorlatban rendre különírják, szabályaink szerint viszont egybeírásra lenne szükség.

Elkanyarodva autós témánktól, kitekintésként egy idevágó sportnyelvi újdonság: a labdarúgásban számon tartják azt, hogy kinek köszönhető a gólpasz, azaz ki továbbította a góllövőnek a labdát. Manapság a *gólpasz* helyett az ugyancsak angolból átvett *assziszt* járja. De még az egyházi szóhasználatba is bekerült az amerikai angol közvetítésével: a hazai hitéletben bizonyos kisközösségek segítő tevékenységét nevezik *assziszt*-nak.

Biztosak lehetünk abban, hogy koránt sincs vége a jelentésbővülésnek. Ennek további lépéséhez írásunkkal nem kívánunk *asszisztálni*, csupán *segíteni* a legújabb nyelvi tények és folyamatok minél alaposabb megértését.

Zimányi Árpád

Mikor alanyi, mikor tárgyas?

A tárgyas ragozás szabályos használata leíró nyelvtanunk egyik fogas kérdése. Fábricz Károly szegedi nyelvész ezt állapította meg erről „Nyelvismeret és nyelvtudás” című előadásában: „A magyart idegen nyelvként elsajátítók az alanyi – tárgyas ragozást tekintik a magyar nyelv egyik legnehezebben elsajátítható vonásának.” Én magam is évek óta gyűjtöm a tárgyas egyeztetés terén elkövetett hibákat, elsősorban a média nyelvéből.

Mielőtt ezekre a példákra rátérnék, hadd tegyek egy terminológiai megjegyzést. Az újabb leíró nyelvtani szakirodalom a hagyományos *alanyi ragozás – tárgyas ragozás* helyett többfajta új elnevezést vezetett be: *általános – határozott* (Magyar grammatika), *általános – tárgyas* (Kiefer Ferenc), *alanyi – határozott tárgyas* (Pete István). Ennek ellenére ebben a cikkben kitarok az *alanyi – tárgyas* megjelölésnél, ahogyan hajdanán az iskolában tanultam. Ennek nem elvi oka van, csupán az, hogy írásomat nem a nyelvészeknek, hanem a laikus nyelvhasználóknak szánom. (Már amennyiben a rádióban vagy a televízióban nyilatkozó személyeket, illetve az újságírókat nyelvileg laikusnak lehet tekinteni.)

A példák sorát olyanokkal kezdem, melyekben határozott tárgyat alanyi ragozású állítmány követ (vagy jóval ritkábban: előz meg). Egy kosárlabda-közvetítésben ezt mondja a riportter: „Minden labdával *öt keresnek*” (Sport 1, 2002. szept. 7.). Egy újsághírben pedig ezt olvasom: „David Cameront felesége, Samantha feltűnő piros ruhában *kísért el* a jeles eseményre” (Népszabadság, 2011. okt. 6., 3). Minthogy a személyes névmasi, illetve a tulajdonnévi szófaját tárgyat a magyar nyelvtan határozottnak tekinti, a helyesen ragozott állítmányok ezek lehetnek volna: *keresik, kísérte el*.

A tárgy határozottságának egyik legfeltűnőbb és legnyilvánvalóbb jelölője a főnév előtt álló határozott névelő. Meglepő tehát, hogy még ilyen tárgyak mellett is előfordulnak alanyi ragozású állítmányok: „a szponzor nyilván nem gyengeelméjű, az üzleteket általában nem újságcikkek alapján és hatására *kötnek vagy nem kötnek*” (Nemzeti Sport, 2003. febr. 18., 3); „aligha hihető, hogy *a* heti két-három örületes tempójú és a tét miatt óriási stresszt jelentő *díjmeccset* és mellette *az edzéseket* (legyenek bármily lötyögősek is) következmények nélkül *elvisel* az emberi szervezet picinyke és szünet nélkül zakatoló motorja” (uo., 2012. ápr. 16., 2); „[Debrecen polgármestere meg a budapesti főpolgármester] *szeretnének megfosztani a civil szervezeteket* attól, hogy jogorvoslati kérelemmel éljenek” (Vasárnapi Hírek, 2010. nov. 7., 12). Mind a három sajtónyelvi példában tárgyasnak kellett volna ragozni az állítmány(oka)t: *kötik vagy nem kötik, elviseli, szeretnék*.

Nem mindenki tudja (bár az ép nyelvérzékűek feltehetőleg érzik), hogy a birtokos személyrag (az újabb tudományos és iskolai szóhasználat szerint: személyjel) a tárgyat határozottá teszi, ennél fogva az ilyen tárgy mellett az igei állítmány tárgyas ragozású lesz. Az itt következő mondatok szerzői azonban, úgy látszik, nem ismerik ezt a szabályt, és a határozott tárgy után is alanyi ragozású állítmányt alkalmaznak: „*másikukat* [az] út mentén elhelyezett pokolgép *ölt meg*” (Kossuth rádió, 2010. máj. 14., 8.32); „Ismerünk-e még egy európai országot, ahol a kormányra került párt [...] minden lényeges hivatalba [...] saját *pártkatonáit, lekötöleztetettjeit ültet* [...]?” (Népszabadság, 2010. okt. 4., 14); „az ő [ti. Hegedűs B. András] szavára még az és akkor is sokat adott, aki és amikor nem adott neki igazat. Makacs ügykövetésével sokak *idegeit borzolt* cselekvésre” (uo., 2010. okt. 4., 5); „[André] Kertész [...] egyike azoknak a külföldre származott magyar mestereknek, akiknek *nevét* minden fotográfiát kedvelő a XX. század legmeghatározóbb egyéniségei között *tart számon*” (Élet és Tudomány, 2011. okt. 21., 1342). Egy kis figyelemmel, körültekintéssel elkerülhetők let-

tek volna ezek az egyeztetési hibák. A rend kedvéért ideírom, bár olvasóim bizonyára tudják, hogy ennek kellett volna a rádióban elhangoznia, illetve a sajtóban megjelennie: *másikukat pokolgép ölte meg; saját pártkatonáit, lekötöleztetettjeit ülteti; sokak idegeit borzolta cselekvésre; nevét a XX. század legmeghatározóbb egyéniségei között tartja számon*.

Léteznek a fenti példák szemléltette hibatípusnak a fordítottja is, sőt megfigyeléseim szerint ez a gyakoribb. Ennek lényege, hogy határozatlan tárgy után (néha előtte is) tárgyas ragozású az igei állítmány. Egy hírbemondótól például ezt hallhattuk: „*Két embert* hivatalos személy elleni erőszakkal *gyanúsítják*” (Kossuth rádió, 2011. márc. 15. 17.45). A Kossuth-díjas szobrászművész ezt mondta nyilatkozatában: „*Olyan művészeket keressük meg, akik...*” (uo., 2009. nov. 29., 8.05). Az utóbbi hibát nyelvbotlás is okozhatta. De a következő, nyomtatott sajtóbeli mondat szerzőjének ilyen mentsége sem lehet: „Soha nem *várta* még annyi kétség és kíváncsiság *focicsúcsot*, mint a lengyel-ukrán közös rendezésű Európa-bajnokságot” (uo., 2011. dec. 4., 1). Ő legfeljebb arra hivatkozhatna, hogy a mellékmondatban határozott a tárgy. A lényeg azonban az, hogy mind a három esetben alanyi ragozásúnak kellett volna lennie az állítmánynak: *gyanúsítanak, keressünk meg, soha nem várt*.

A legkirívóbbak azok a mondatok, melyeknek tárgya határozatlan névelős főnév, állítmányuk mégis tárgyas ragozású. Az egy névelő ugyanis, azt hinnénk, a legfeltűnőbb módon jelzi a tárgy határozatlanságát. De vannak, akiknek, úgy látszik, ennyi sem elég. Első két példánk interjúalany szájából hangozott el, ezeknek helytelen-sége részben magyarázható a nyilvános szereplés okozta zavarral (bár mind a két nyilatkozó rutinos közszereplő volt): „*Egy önkormányzatot az minősíti, ...*” (Magyar ATV, 2010. ápr. 22., 8.25); „*Az MLSZ elnöksége egy független ügyvédi irodát megbízta azzal, hogy...*” (m1, 2009. dec. 16., 20.05). Az egy névelős tárgyhoz illő alanyi ragozással: *minősít, megbízott*. (Az utóbbiban a szórend sem kifogástalan; jobb lett volna ez: *egy független ügyvédi irodát bízott meg azzal, hogy...*)

A most következő mondatok a nyomtatott sajtóból valók, így ezekben a figyelmetlen egyeztetést semmi sem indokolja (hacsak a lapzártai közlésége és az olvasószerkesztői ellenőrzés hiánya nem): „*egy Kínából érkezett menedékkérő 38 éves nőt* másfél éven keresztül szexrabszolgaként *tartották* és *zsákmányolták ki* alvilági alakok” (Népszabadság, 2009. dec. 14. 13; a hírt az MTI adta ki); „*egy középpályást* nem feltétlenül a *góljai minősítik*” (Nemzeti Sport, 2005. okt. 18., 7); „nem hiszem, hogy *egy szórakoztatóipari alkalmazottat* ne *érdekelné*, hogy sikere van-e vagy nincs” (uo., 2010. máj. 26., 2); „A sport, a futball halála, ha *egy eseményt* nézők nélkül *rendezik meg*” (Nemzeti Sport, 2009. nov. 28., 2).

Akadnak olyan példák is, amelyekben az állítmány megelőzi a tárgyat. Ezek azonban, érdekes módon, jóval ritkábbak, holott ezekben a menet közbeni változtatás magyarázatul szolgálna (ha mentségül nem is) a szabálytalan egyeztetésre: „Túszejtő *kerítette* hatalmába *egy turistabuszt*” (Bartók rádió, 2010. aug. 23., a hírekben); „*állítólag az innét kispórolt deszkából húzták fel* a volt újfahértói polgármester [...] nyírszőlősi házának udvarán *egy szerszámos faházikót*” (Népszabadság, 2011. okt. 22., 5).

Nyelvművelésünk bírálói gyakorta hangoztatják, hogy nincs olyan egészséges felnőtt ember, aki anyanyelvét hibásan használná. A cikkemben bemutatott adatok tükrében aligha kerülhető meg két kérdés: 1. az újságírók és a nyilatkozók egészséges felnőttek-e? 2. az idézett mondatok hibásak-e? Ha mind a kettőre igenlő választ adunk, a fenti állítás nem tartható. Mi hát az igazság ebben a kérdésben? Illetőleg – Kenesei István nagy hatású tanulmányának címét idézve – „Hányféle igazság van?” (Magyar Nyelv, 2002. 1. szám).

Kemény Gábor

Halászlé helyett hallé?

Akadnak olyanok, akik idegenkednek a *halászlé* elnevezéstől, mivel logikátlannak tartják. Nagyjából így érvelnek ellene: „A meggyleves meggyből készül, a csirkepörkölt csirkéből, és így tovább. A halászlé talán halászból? Nem, hanem halból. A helyes neve tehát ez: *hallé*.”

Az effajta gondolkodásmódról írta „Nyelvi babonák” című, 1986-ban megjelent könyvében Szepesy Gyula: „Azok az emberek, akik nem mélyednek el a nyelv tanulmányozásában, de érdeklődnek a nyelvi jelenségek iránt, minduntalan kifogásolják, hogy milyen sok logikátlanság van a nyelvben. Magát a nyelvet okolják ezekért a logikátlanságokért, és bosszankodnak rajtuk. Nemeszser logikusabbnak tetsző módosításokat javasolnak.”

Megfigyelésem szerint a *halászlé* használatának makacs ellenzői úgy tekintenek erre a szóra, mintha magányos, típusba nem tartozó elemként lógna ki az ételnevek rendszeréből. Megfelekedeznek arról, vagy fel sem ismerik azt a tényt, hogy számos étel nem az alapanyagáról, meghatározó alkotórészéről kapta a nevét, hanem azokról, akik általában készítik, akik valamilyen jellegzetes módon csinálják, vagy akik gyakran és szívesen fogyasztják. Éppen a *halászlé* szabályosságának igazolására a Nyelvművelő kézikönyv *halászlé* – *hallé* – *halleves* szócikkében Ladó János is felsorol efféle ételneveket: *pásztortarhonya*, *gulyáshús*; *cserkész*- vagy *üttörök*kolbász, *vadász*kolbász, *turistaszalámi*. A lista természetesen bővíthető, akár levesekkel is: *pásztorleves*, *gulyásleves*. Szintén beleillik a sorba a *csikóstokány* és a *vadásztarja*, sőt a *vadászfelvágott* sem ’felvágott vadász’, van továbbá *rablöhús* és *zsványpecsenye* is.

A *halászlé* bírálói minden bizonnyal ismerik ezeknek az ételeknek a nagy részét, de nem szoktak a nevük ellen tiltakozni, vagy legalábbis ritkábban és kevésbé hevesen, mint a *halászlé* ügyében. Nehéz megmagyarázni, hogy egyesek a *halászlé* szót dacosan kerülik, sőt másokat is a mellőzésére akarnak rábírní, míg például a *gulyásleves* hallatán meg sem rezdülnek. Feltehetőleg az is erősíti hitüket a *halászlé* hibás voltában, hogy valóban van *hallé* szó, így azt tartják az étel helyes nevének. – Hozzáteszem, hogy létezik *halleves* is, de azt még nem hallottam, hogy a *halászlé* használatának ellenzői ehhez folyamodnának segítségül: egyesek közülük nyilván nem is ismerik; a többiek pedig tudják, hogy másfajta ételt jelöl, mint az a szó, amely ellen tiltakoznak.

Azt persze a megnevezés ellenzői is tudják, mit jelent a *halászlé*. A magyar nyelv értelmező szótára (1960) szerint ezt: ’rendszerint többféle halból, bő lével főzött, vöröshagymával, paprikával és olykor paradicsommal ízesített halétel; levét úgy teszik sűrűbbé, ízletesebbé, hogy előzőleg halaprólékot vagy kisebb halakat főznek ki benne’. Az apró részletekre nézve nyilván lehetne vitakozni ezzel a megfogalmazással, de alapjában véve aligha vonható kétségbe a helyessége. Különböző részletességgel, de a lényeg tekintve ugyanígy adja meg a szó jelentését Czuczor Gergely és Fogarasi János szótára (1864), a Magyar értelmező kéziszótárnak a régebbi (1972) és a megújított kiadása (2003), valamint a Nyelvművelő kézikönyvnek (1980) a már említett szócikke.

A *hallé* Czuczor és Fogarasi szerint ’lé, melyben halat főztek; halbecsinált’. A *halleves*-nek náluk nincs önálló

szócikke, csupán utaló szerepű címszóként áll, az olvasót a *hallé*-hez irányítva. Szótárunk tehát a *halleves* és a *hallé* szót azonos jelentésűnek mutatja.

Nem így az Értelmező szótár; ott *hallé* még utalás formájában sincsen, a *halleves* címszó értelmezése pedig ez: ’a halszálka rendszerint kevésbé húsos részeiből és ikrájából zöldség, hagyma és fűszerek hozzáadásával főzött és esetleg ecettel is ízesített leves; ritka rántással rántják, vagy tejföllel habarják be’. A Kéziszótár két változata erősen rövidíti ezt a meghatározást, de a lényegével láthatólag egyetért. A Nyelvművelő kézikönyv szócikkében pedig a részletezés és a tartalom egyaránt hasonló az Értelmező szótárához.

A Kéziszótárnak (az Értelmező szótárral szemben) van *hallé* címszava. A régebbi változat ritkának minősíti, és két jelentésárnyalattal közli: ’halászlé’, ’ennek üres leve’. A megújítottban elől áll a ’halhús nélküli (maradék) halászlé’ jelentés, de maga a ’halászlé’ jelentésárnyalat is szerepel utána a bizalmas nyelvhasználatba tartozónak minősítve. – Ladó kézikönyvbéli szócikke szerint pedig két jelentése van ennek a szónak: „Némely önkiszolgáló étterem *hallé* néven árusítja a halászlének azt a megmaradt részét, amelyből a halhús már elfogyott. Emellett *hallé*-nek nevezik a szakácskönyvek azt a vizes lét is, amellyel a *halleves*nek zsírban piruló anyagát a készítés során felöntik.” Ő tehát nem említi olyasmit, hogy a *hallé* az „igazi” *hallé* jelölője is lehet.

Úgy gondoltam, hogy a három szó használatáról és egymáshoz való viszonyáról alkotható képet árnyaltabbá teheti, ha azt is megvizsgálom, hogyan fordulnak elő a Nyelvtudományi Intézetben készülő Nagyszótár forrásaiban: egy terjedelmes, változatos összetételű szövegtárban (<http://www.nytud.hu/hhc>), az intézetben található hatalmas cédulaanyagban, valamint a kiegészítésül használt, kereskedelmi forgalomban is kapható CD-ken.

Statisztikai felmérésre a szövegtár a legalkalmasabb, így annak a keresőprogramjával számoltam meg a három szó adatait. A szövegtárban a *halászlé* 25-ször bukkan fel, a *halleves* 7-szer, a *hallé* pedig egyszer sem. Ez legalábbis elgondolkoztathatja azokat, akik a *hallé* megnevezést akarják a *halászlé* helyébe állítani. Azt sem szeretném azonban elhallgatni, hogy egyes CD-ken (a Magyar Rádió Krónikáján és a Magyar Hírlapén) az ezredforduló körüli években ’halászlé’ jelentésben váltakozva jelent meg a *halászlé* és a *hallé*, olykor azonos szövegben belül is, nyilván a szóismétlés elkerülésére. A cédulaanyag is szolgál olyan részlettel (1918-ból a Budapesti Hírlapból), amelyben a *hallé* valószínűleg ’halászlé’ jelentésű: „Szögedén voltam gyakornok ... kimentünk Trombitás Nagy uram híres halásztanyájához ... egy kis *hallére* ... Azóta se ettem olyan *hallevet*”. Frank Júlia szakácskönyvének (CD-n, 1991-ből) egyik részlete viszont határozottan szembeállítja egymással a *halászlé* és a *hallé* jelentését: „Az uszonyokat és a farkát szintén vágjuk le (ez utóbbiak a *halászlébe* vagy egyszerű *hallébe* kerülhetnek).” Ami a *halleves*-t illeti: azokban az adatokban, amelyeknek a szöveggörnyezetéből a jelentés biztosan vagy nagy valószínűséggel kideríthető, tényleg különbözik a ’halászlé’-től. Végül hadd idézzem a cédulaanyagból a halászlének még egy nevét: „sietni kell avval a *halászos lével*” (1861-ből Bernát Gáspártól); közvetve ez is a *halászlé* megnevezés logikusságát igazolja.

A vizsgálódás eredményét röviden így összegezhetem: A szótárak véleménye és a szövegekbeli adatok valamelyes szinten a *halászlé* névvel semmi baj nincs. A *hallé* valóban elő-előfordul vele azonos jelentésben is, bár inkább a halászlé nélküli levet jelöli. A *halleves* jelentése pedig határozottan elkülönül két társától.

Befejezésül azt kívánom, hogy karácsonykor valódi halászlé jusson mindenkinek, aki szereti, ne csupán *hallé*.

Horváth László

„Isten, áldd meg a magyart!” – A magyar nyelv zivataros jelenéből –

„Isten, áldd meg a magyart!” – írta egykor Kölcsey Ferenc; s mondjuk, szavaljuk, énekeljük mi is mind a mai napig. S bár mostanában háborús veszély szerencsére nem fenyeget, mégis van miért harcolnunk.

Kölcsey a magyar népért fohászzkodott, a fenti idézet tehát így is hangozhatna: Isten, áldd meg a magyar népet! Erre már az eredeti alcím – *A magyar nép zivataros századaiból* – is világosan utal. De értelmezhetjük másképpen is: *magyar* nemcsak a *nép*, hanem a *nyelv* is lehet, s ez a felfogás most különösen időszerű. Mi lenne hát, ha egy kicsit erre is gondolnánk nem csupán a Himnusz éneklésekor, hanem a mindennapi életben is?

Ezúttal nem térek ki nyelvünk romlására, illetve szükség-szerű változására, hiszen a jelentésmódosulás, a nyelvtani rendszer átalakulása rendkívül összetett és hosszú folyamat, ráadásul mindig az idő dönti el, hogy egy-egy jelenség végül állandósul-e a nyelvben. Számtalan példát lehetne említeni a gyakorta elének kerülő helyesírási, nyelvhelyességi, stilisztikai hibákra.

Most mégsem ezekre hívnám fel a figyelmet. A nyelvi igénytelenség hátterét szeretném, amennyire lehet, megvilágítani.

Valamiért olyan természetesnek vesszük, hogy magyarul, azaz anyanyelvünkön szólalhatunk meg, hogy minden mást elébe helyezünk. A történelmet, az idegen nyelveket, de még az irodalmat is – hogy csak az iskolai tananyagból induljunk ki. Nem felmentést keresek a nyelvtani hibák elkövetői számára, de egy olyan oktatási rendszerben, amelyben a magyar nyelvet, nyelvtant legfeljebb heti 2, de nagyon sok középiskolában 1 (!) órában tanítják, míg az idegen nyelveket 4-5 (vagy még több!) órában, ezen nincs mit csodálkozni. Persze lehet hibáztatni a közösségi oldalakat, a valóságshow-kat, de a probléma gyökere nem ezekben keresendő. Meggyőződésem, hogy ha valaki biztos alapokkal rendelkezik (és netán csak egy kicsit is szereti anyanyelvét), az észreveszi a legkisebb hibát is, bizonytalanság esetén pedig utána néz a helyes írásmódnak, nyelvi formának. Az azért elgondolkodtató, hogy hány olyan diáknak van nyelvizsgálója, akinek magyar helyesírása csapnivaló. Az idegen nyelveket nagyon is szerető emberként azt mondom, hogy csak akkor lehet valaki tájékozott, ha más népek nyelvét, kultúráját is megismeri, mindebben mégis Kodály Zoltán (aki nem mellesleg magyar–német szakos tanár is volt) szavait érzem meg-szívlelendőnek: „A magyart is tanulni kell, még a született magyarnak is. Ha nem csiszolja, újítja folyamatosan, berozsdásodik.”

Szerintem nemcsak a magyar nyelv – idegen nyelv vonatkozásában lenne szükség változtatásra, hanem az irodalmat tekintve is. Az irodalom- és nyelvtankönyvek terjedelmében egyértelmű a fölény az előbbieké javára. Mégis azt mondom, a rendelkezésre álló óraszámot meg kellene felezni. A tantárgy már a nevével is árukkodik: *irodalom*. Nem csupán mások műveit kell olvasnunk, hanem elemeznünk is kell azokat, sokszor írásban, esetenként saját véleményünkkel ötvözve. S ennek kapcsán felmerül a kérdés: milyen egy műelemzés, ha hemzseg a hibáktól? S ugyanez vonatkozik a többi tudományág írásaira is. Kizárólag akkor lehetnek hitelesek, ha nemcsak szakmai, hanem helyesírási, nyelvhelyességi, stilisztikai szempontból is helytálló szöveggé válnak az olvasóközönség elé. Nem mindegy, milyen a „tálatás”.

Nagyon divatos manapság egy-egy cél elérése érdekében felöltlenül dobálózni a magyarság, a dicső múlt, a történelem eszméjével, amely napjainkban sokszor se nem dicső, se nem magyar. Hitelesnek pedig végképp nem mondható. Főleg akkor, amikor a magukat nagy magyaroknak valló hazánkfiai bő-

szen hivatkoznak az ősökre, a hazaszeretetre, a történelemre, mégis minden további nélkül káromkodnak, nem is akár-hogyan. (Erre már Dóra Zoltán is felhívta a figyelmet: http://epa.oszk.hu/01200/01245/00044/dz_0904.htm.) Ez lenne a magyar virtus?

Az idegen nyelvekben, irodalomban, történelemben, természettudományokban, kultúrában való jártasság – kétségkívül becsülendő értékek. De a nyelv, a nyelvi igényesség miért szorul mindig háttérbe? Hogy egy bibliai példázattal éljek: a házat nem homokra, hanem sziklára kell építeni. Azaz: nyelvi-leg is biztos alapokra helyezni szaktudásunkat. A nyelv ugyanis mind a szóbeli, mind az írásbeli kommunikáció alapköve. A Bibliánál maradvá: *alfája és omegája*.

Csakhogy erről sokan hajlamosak teljes mértékben megfeledkezni. Az ember mindennap beszél, ír és olvas. Lehet, hogy nem tanulmányt ír, hanem csak egy űrlapot tölt ki; lehet, hogy nem regényt olvas, hanem csak egy hirdetést az utcán; lehet, hogy nem a nagy nyilvánosság előtt szólal fel, hanem szűk családi körben beszélget; itt nem is ez a lényeg, hanem az, hogy *napi rendszerességgel használja nyelvét* (a szó szoros és átvitt értelmében is).

A nyelvhasználat pedig sokat elárul az emberről. Mégsem kap elég figyelmet. Pusztán a saját tapasztalataimból kiindulva: valahányszor szóba kerül, hogy a nyelvtan volt a kedvenc tantárgyam, megrökönyödést váltok ki a körülöttem lévőkben. Ráadásul nemcsak kortársaim, hanem tanárain körében is. Különböző – egyébként nem rosszindulatú – megjegyzéseket kaptam már, mint például: „Az bátor!”, vagy: „A nyelvtan??!” (Az irodalmat nem furcsállották volna.)

Ezenkívül az „általános” tantárgyak közül évről évre magyar nyelvből indulnak legkevesebben az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen. Nem a sokak által – egyébiránt joggal – szintén elhanyagoltnak érzett természettudományos tantárgyakból! Sőt, a biológia, a matematika, a fizika, illetve a kémia – s egyébként az irodalom is – rendre a legnagyobb létszámú versenytárgyak között szerepel.

Annak ellenére, hogy a nyelv minden szóbeli és írásbeli megnyilatkozás alapja, elsőbbsége nem mindig egyértelmű. Elvileg, ha sokat olvasunk – mindegy, milyen témában –, akaratlanul is javul helyesírásunk. Feltéve persze, ha az adott olvasmánya is tud segíteni, példát állítani. Azaz, ha „*jót s jól*” tanít. Ezt kellene megvalósítania minden sajtóterméknek. Sajnos, napjainkban – képzett lektorok hiányában – nem sok ilyen irányú törekvéssel találkozunk.

Pedig az ember ne szégyelljen tanácsot kérni s adni – szép szóval, mert eredményt csak így lehet elérni. Ne legyen rest utána nézni mondjuk annak, hogy mikor áll az *és* előtt vessző, vagy hogy mely esetben kell alkalmazni a (részleges) egybeírást és a különírást. Olyan egyszerűek! Mégis ezekből származik a legtöbb hiba. Már e két probléma kiküszöbölése is nagy előrelépést jelentene (minimális fáradsággal). S hogy miért is fontos, hogy ügyeljünk az efféle apró-cseprő (?) dolgokra? Nem mindegy, hogy ott van az a szerencsétlen vessző vagy sem? – kérdezhetnénk. Kérdésre kérdés legyen a válasz: a matematikában talán nem számít, hogy 1,23, 12,3 vagy 123...?

A műveltség – szorosabb értelemben véve – csupán az ember tájékozottságának, nem pedig értékének fokmérője. Utóbbi nem az ész, hanem a belső tulajdonságok határozzák meg. A helyes nyelvhasználat pedig egyszerűen kötelesség, de – ideális esetben – semmiképpen sem teher.

„Nyelvében él a nemzet.” Vagy inkább haldoklik? Nem kérdéses, hogy melyiket kell választanunk annak érdekében, hogy anyanyelvünk „mégis győztes, mégis új és magyar” maradjon.

Domokos Klaudia
egyetemi hallgató

domokosklaudia@gmail.com

„Ha csak egy kicsi hiányzik...”

Ezt a szöveget gyakran látom a televízió egyik reklámjában. Nos, erre gondolva szedtem össze néhány olyan mondatot, amelyből csak egy kicsi hiányzik ahhoz, hogy szebb, értelmesebb, magyarosabb mondat váljék belőle, de olyanokat is, amikben egy kicsit több van a kelleténél.

Lássuk a példákat!

„... számos fontos központi idegrendszerre ható gyógyszer készíthető belőle.” Itt valóban csak egy kicsi hiányzik: egy vessző (meg esetleg egy névelő): ... számos fontos, a központi idegrendszerre ható gyógyszer készíthető belőle.

„Jó lenne, ha nemcsak szépre, jóra és tartósra csínálnák a játékokat...” Ebben a mondatban is csak egy kicsi hiányzik ahhoz, hogy helyes legyen: Jó lenne, ha nemcsak szépre, hanem jóra és tartósra is csínálnák a játékokat.

„félreverik a vészharangot”

„Mozart hozza a német nép kiengesztelő ajándékát.” Ez egy újságcikk vastag betűs címe.

A szövegből kiderül (amit egyébként is gondoltunk), hogy nem Mozart hozza az ajándékot, hanem a Mozart nevű hajó. Csak egy névelő hiányzott...*

Szakdolgozatok összefoglalói gyakran kezdődnek így: „Szerző megvizsgálta...” Egy hivatalos szövegben pedig ezt találom: „Felhívom adózó figyelmét...” Mindkét mondatból csak egy névelő hiányzik: ... a szerző...; az adózó...

Most nézzünk olyan példákat, amelyekben éppen több van a kelleténél, tehát nem hozzátenni kellene, hanem elvenni.

„Szóltam neki, hogy ne hogy elfelejtsen eljönni.” – „Valószínűleg, hogy eljön a felesége is.” – „Nyilván, hogy igazad van...” – „... most, amikor igencsak hogy szükség lenne rá...” Mind a négy mondatban fölösleges a hogy kötőszó.

„Meg kell gondolnunk, hogy kifejtett erőfeszítéseinket miként kellene még erőteljesebben kifejteni.” Csúnya és fölösleges az ilyen szóismétlés. Az elsőként szereplő kifejtett szó elhagyandó.

Különösen kisebb településeken szokás a harangot valamilyen veszély (tűz, árvíz stb.) jelzésére felhasználni. Ilyenkor másként kezelik a harangot, úgy mondják: félreverik. Semmi szükség arra, hogy ezt írjuk: „... félreverik a vészharangot.” Vagy félreverik a harangot, vagy megkondtítják, kongatják a vészharangot. „A vihar – úgymond – óriási károkat okozott.” – Ebben a mondatban semmi szükség sincs a közbeékelt úgymond szóra! Hol használható? Jó példa erre Arany János ismert költeményének e mondata: Hadd látom – úgymond – mennyit ér a velszi tartomány! A költő azt nyomatékosítja, hogy a szavakat a király maga mondja, nem más.

„Tanulmányuk során mintegy 179 méhnyakrákos nőt vizsgáltak meg...” Ha tudjuk, hogy a megvizsgáltak

* Azt persze lassan tudomásul kell vennünk, hogy a címkiötők többnyire szándékosan fogalmaznak ilyen „becsapósan”. (A szerk.)

száma 179, akkor nincs helye a mintegy határozónak.

„Ez természetesen azonban nem jelenti a folyamat végét.” Érezzük, hogy a mondat sántít, mert az azonban kötőszó nincs a helyén. Olyankor, amikor a mondat elejére kívánczik, akkor egyenértékű a de kötőszóval. Jelen esetben akár az egyik, akár a másik kötőszót használjuk, az csakis a mondat elejére kerülhet: De ez nem jelenti... – Azonban ez nem jelenti... Ám az azonban nem állhat mindig a mondat elején. A Magyar nyelvhelyességi kézikönyv erről ezt írja: Ha szembeálló ellentét forog fenn, nem állhat elől az azonban. Pl.: Mindenki elégedettnek látszott, azonban nekem komoly kifogásaim voltak. Helyesen: ... nekem azonban ... – mert itt én szembe vagyok állítva a többiekkel.

Találtam jó néhány olyan szöveget is, amelyben valamilyen szó, fogalom a fogalmazó ismereteinek hiányosságára utal: „Az idegbeteg asszony agyonverte a lányát, akit a mentők kórházba szállítottak.” Az eset szomorú, még akkor is, ha nem agyonverésről, hanem „csak” elverésről, elagyabugyálásról van szó. Akit agyonverték – az meghalt.

Egy újságcikkben azt olvasom, hogy a Házban túl sok a képviselő. „Nálunk nagyobb országokban aránylag sokkal kisebb a parlamenterek száma.” A Magyar értelmező kéziszótár alapján a parlament: tárgyalás végett az ellenséghez fehér zászlóval küldött, fegyvert nem viselő katonai személy. Micsoda különbség!

„A megbeszélésen részt vettek a Varsói Szerződés néhai tagjai...” A Szerződés egykori tagjai köszönik, jó egészségben vannak, nem haltak meg, nem szüntek meg létezni, mint azt a néhai szó jelenti.

„A pap lakását kirabolták, de magának az egyházfinak nem esett bántódása.” A fogalmazó nem tudta, hogy az egyházi a lelkész segítője; pl. ő harangoz, tartja rendben a templomot stb.

Gondatlan fogalmazásra vallanak a szóismétlések: „A hétfő este Miskolcon elfogott fiatalember a nyolcadik magyar drogfutár volt, akit elfogtak.” Fogalmazzuk át ezt a mondatot úgy, hogy ne legyen benne szóismétlés: Hétfőn este Miskolcon elfogtak egy fiatalembert, aki már a nyolcadik magyar drogfutár volt.

„Különösen megkapó látvány a kristálytisza vztükörben visszatükröződő csúcsok látványa.” E mondatban kétszer szerepel a látvány és a tükör szó; hagyjuk ki ezeket: Különösen megkapó a vízben visszatükröződő csúcsok látványa.

„kislányom későn érkezett haza, mert a kislány bulizott, pedig az nem kislánynak való.” Küldjünk el két kislányt ebből a mondatból, és még hiányozni sem fognak: Későn érkezett haza a kislányom; azt mondja, hogy bulizott, ami pedig még nem neki való.

Ha ennyi és ennyiféle hibát talál a médiában egy botcsinálta nyelvész, mennyit találnának szakembereink?

A baj az, hogy az ilyesféle hibák vissza-visszatérnek...

Láng Miklós

A LIFTMENTŐ

Beszélgetés Temesi Ferencsel (a) Bartókról

Temesi Ferenc Bartók című regényének borítóján furcsa látvány Bartók nemzetiszínű indián toll-díszbe. Állásfoglalásra készlet. Ahogy a Por, a Hid, a Pest és a Kölcson Idő is. Többes regény, szövegek, szövegtípusok, stílusok, valóság és fikció, eredeti és (ön)idézett szövegek kavalkádja. A történetekből kimagasló, emberarcú, szerethető Bartók-képpel. És egy kíméletlenül őszinte Életrajzolóval.

A tényrnyi lakásban: könyvek mellett (mintha valaki a saját könyvtárában lakna), regények, regénykezdemények: papírok, újságkivágások, valódi, szinte kalligráfiának látszó, vastag piros-zöld írónal rótt kéziratok, sok-sok színes dosszié, füzetek, zsúfolt íróasztal és számítógép. Egy óriási ágy, óriásképernyős tévé, melyen többnyire élő sportközvetítéseket és filmeket néz az este már fáradt szerző, kazetták, CD-k, DVD-k, pendrive-ok, egy parányi kanapé, ahol épp egy vendégnyi hely van csak. Oda ülök. Mutatok egy Bartók CD-t. Felcsillan a szeme. Elkéri. A lakás mellett a lift. Temesit, mivel sokat van otthon, kiképezték liftmentőnek. Dolgozik, s ha megszólal a csengő, menti a lifthebe szorulókat. Mondom neki, ugye, szimbolikus? Mint Illyésnél az a bizonyos gátor. Eszembe se jutott, feleli. A Bartókra térünk.

Megkérdeztek, hogy miért 110 fejezet, miért nem 111. A Fibonacci-féle számsorozatra építtem a regényt (21+34+55), de négy helyen ösztönösen belenyúltam a szerkezetbe. Három síkot kapcsolok össze: Bartók magyarországi és amerikai útját, valamint Életrajzoló utóbbi tíz évét. Ez nyelvi-ig is különbözik, persze a végén már átjártuk egymásba. A két élet, a két szál az aranymetszés szerinti 69. történetben találkozik egy időutazásos pillanatban. Egész életemben erre a regényre készültem, s a végén 14 hónap alatt írtam meg. Szinte apa-fiú kapcsolat kezdett kialakulni köztünk.

Milyen út vezetett Bartókhöz?

A legnagyobb és a legnehezebb, halálokon át. Nekem a beattól Bartókiig vezetett az utam. Bartók mindig, mindenben benne volt. Benne volt a beatzenében is. Bartók benne van a mai dzsesszben, a régi Emerson Lake & Palmerben. Ha ez az út létezik, akkor másnak is lehetséges megjárnia a maga útját.

A zenén kívül is kell lennie valamilyen kapcsolatnak...

Az égvilágon semmi. Az egyik figura sikeres és belehal. A másik figura sekélyes, és majdnem belehal. Eddig háromszor voltam a halál kapujában. Legutóbb újra kellett mindent tanulnom.

És Szeged, Rákoshegy, a népiesség-modernség?

Ja, igen. Bartók szegedi koncertje, amely arra ösztönözte Bálint Sándort, hogy életét Szeged néprajzának szentelje, de ott ül Juhász Gyula és József Attila is. Bartók szeretett idejönni. Rákoshegy tizenöt évig élt, én tizenöt évig. Rákoshegy a vidék, valamikor harapni lehetett a csöndet, ami a legjobb zene, de meg is rostálja a barátokat. Ezt át tudtam élni. És ott az igazi avantgárd, ahogy Bartók beemeli a népi motívumokat... Bartók mondja, hogy az én helyem az íróasztal és a zongora között van. Minden zene népzene, mi csak „elrendezői” vagyunk a dolgoknak... Nekem csak ötleteim vannak és egyetlenegy gondolatom.

Mi az?

Nem kell kimondani. Egyszer kicsúszott a számon, de nem írd le.

Van Temesi-stílus?

A nyelvben minden az enyém. The word is mine, benne van a könyvben. Egy picit hasonlóság: Bartók is szeretett a nyelvekkel játszani, például francia nyelvű levelet görögül írni, önpáródiát is írt a gyűjtéseiről legnagyobb szerelmének, ragyogó író is lehetett volna. De több lett. Magasabb. Mint amennyivel a zene a jelentéssel súlyosbított nyelvi létezés fölött van. Meg-

mártózni a nyelvben és beemelni stílusokat – ez az én utam. Mindent a nyelvből meríték. És persze mások meg tőlem. (Anyám egyszer azt mondta: Bármiről írsz, ugyanúgy írsz. Mások ezt stílusnak hívják, anyu, mondtam neki.) „Mindegy mit idézünk, az is idézet. Az idézet idézetének idézetét adjuk” – vallotta barátom, Páskándi Géza, e regény lakója. Én csak mesemondó vagyok, ám olyan, aki leírja a meséket. Írásaim végső formáját csak felolvasásban nyerik el. Mindig fel kell olvasnom az írásaimat, utána lesz csak végleges. Végleges? Soha nem végleges... Sok újításom, regénycsavarásom, megoldásom van. Például: hogy fordítóprogrammal butított szöveget gyártottam. Talán rájönnek, hol.

Fordítottak tőled idegen nyelvre?

Csak részleteket. Azt hiszem, beletörök a bicikájuk. A Bartókot tudatosan egyszerűbb nyelven írtam, hogy lefordíthassák, s hogy film készülhessen belőle.

Elismerés?

Legutóbb egy ismeretlen, fekete hajú, szemű, dzsekijű fiatalember odajött hozzám, kezét szorított: „Főnök, azt mondja, hogy főnök, nem azt, hogy mester, szóval: főnök, kösz a bátorságot, hogy meg merted írni”. A senki földjén állok, mindenki lőhet rám, lőnek is. Annyira telelőttek ölommal, hogy az újabb lövések visszapatannak rólam. Ricochet (visszapattanó lövés), mondja az angol. Most is a legfőbb baj, hogy én írtam meg ezt a regényt... A Porral se tudtak mit kezdeni. Lerántották hát a maguk szintjére. Mindenki, aki a Bartókról ír, vagy nem ír, bizonyítványt állít ki magáról. Bartókot nem érdekelte, ha tömjéneztek, az se, ha trágyával hajigálták, azt kereste, hogy a kritika írója értette-e a zenéjét. Legtöbbször nevetett, mert legtöbbször nem értették. Saját szava volt rá: vasfűtő. A vasfűtőny leeresztése után kitapsolnak és kifűtülnek.

Miért nem Kodály?

Bartók a legnagyobb, maga az egyszemélyes nemzeti avantgárd. Élete filmszerű. Kodály, az egyetlen barátja itt maradt arriere-garde-nak, kényszerből. Élete nem ábrázolható gyors vágásokkal.

Kinek szól a regény?

Ifjú szívekben élek... Inkább nőknek szól, olvasóink 80%-ban nők. Az olvasással lesz kész egy regény, akkor ér célba a könyv. A félkörből akkor lesz kör. A regényírás egyébként párbaj, amelynek végén mindig a regény győz.

Mi a módszered?

Két műszak egy nap. Délben a Csendes-óceán hallgatása választja el a kettőt. Korábban jegyzeteltem. Most is vannak apró jegyzőfüzeteim. Régen egy év egy füzet. Majd két év egy füzet. Ma számítógép. Meg azok a színes dossziék. Minden regénynek külön füzete van nálam. Egyedül a Bartóknak van kettő. Ilyen még nem volt! Bartókhöz alázattal közelítettem. Mindent elolvastam róla. Amit lehetett, meghallgattam. Azután szituációkba helyeztem, hogy megszólaljon Bartók és a környezete. Mindenkinek nem szólalnak meg!

Idézéseidet, sőt idézési technikádat olykor kifogásolják...

Nem figyeltek fel rá, de a Híd is idézőjellel kezdődik, és azazal is végződik! A Bartókban már külön lapra tettem a kezdő és a záró idézőjelet, hogy feltűnjön. Nem válnak el élesen az idézetek. A leírást és a beszélgetést olykor szándékosan egybe-mosom. Ezért nem használok a párbeszéd elkülönítésében gondolatjeleket.

Mi következik a pont után?

A kórházban egy hajnalon az ablak sarkában megláttam egy szuperszonikus repülőt, ami kottavonalakat húzott egymás alá. Istenem, Bartók. Aztán, amikor leírtam az utolsó fejezet után a pontot, kimentem a lodzsára, és rágyújtottam. Egy repülő csíkokat húzott egymás alá, igen... Írom a regény regényét, a *Piano 4856*-ot, valamint az apámról szólót, *Apám, a láb-jegyzet* címmel, a 12. résznél járok... És nagyon csöndben készül a *Veronika* is. De ez még titok.

Balázs Géza

A Magyar Nyelv Múzeumában jártunk

A megszűnt DUNA – Svájci Magyar Tudósító újság tulajdonosát, Gilde Zsuzsannát szeretnénk volna szülőfalujában, mostani házában, Nagykörűben felkeresni. Gyimóthy Gábor is régi ismerőse Zsuzsikának, így őt is meghívtuk. Gábor ötlete volt, ha már Kelet-Magyarország felé vesszük utunkat, menjünk Sátoraljaújhelyig, mellyel szinte összeépült Széphalom, és látogassuk meg Kazinczy Ferenc egykori otthonát és sírját. Megfogadtuk Petőfi szavait: „szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden emelkedettebb lelkű magyarnak életében legalább egyszer oda zárándokolni”. És amiatt is, hogy Széphalmon, Kazinczy egykori gyümölcsöskertjének helyén nyitotta meg kapuját 2008-ban A Magyar Nyelv Múzeuma.

A tikkasztó magyar nyár még elviselhető korai óráiban indultunk útnak. A hosszú autózás gyorsan telt. Aki ismeri Gábort, a svájci magyar költőt, tudja, mellette nem lehet unatkozni. Ahány fát, madarat láttunk útközben, mindegyiknek ismerte a nevét, a katángkórótól kezdve a legújabbban behurcolt idegen gyomnövényig. Élvezettel hallgattuk beszédét a füsti, a parti és a molnárfecskekről. Tőle tudtuk meg, hogy a vijjogó sarlós fecske, mely Svájcban a legelterjedtebb, valójában nem fecske, nem is énekesmadár, hanem a kolibrikkel rokon. Legkedvesebb közös témánkról, a magyar nyelvről folytatott eszmecsereknél igazán illlett úti célunkhoz. Újhelyen át érkezünk meg Széphalomra.

Egy kávé és egy hűsítő elfogyasztása után izgalommal lépünk be az elkerített, szépen gondozott emlékparkba. Már messziről élénk magaslott az impozáns, görög templomra emlékeztető, neoklasszicista emléksarnok, rajta a híres-nevezetes felirattal: „Kazinczy Ferenc emlékének a hálás utókor”. Mint tudjuk, a „hálás” utókor hagyta elpusztulni házáat, kertjét, és csak jóval halála után, 1873-ban építette e csarnokot.

A Magyar Nyelv Múzeumának modern épülete, mint valami óriás kukoricatároló áll a kertben. Belépve tágas csarnok fogadott bennünket. A múzeum dolgozói kedvesen útbaigazítottak, hol is kezdjük „zarándoklatunkat”, hisz itt több állandó kiállítás és az Akadémiai Terem is helyet kapott.

Legelőször a nagyterem falain lévő táblákról szórakoztató nyelvi fordulatokat olvastunk fel egymásnak, miközben nagyokat derültünk. Tolvajnyelven a csinos nőt *kobrabüvölőnek*, a tejet *macskabenzinnek*, a rabszállító kocsit *meseautónak*, a cigarettát *tüdőropinak* mondják.

Ezután a bejáratától jobbra komolyabb vizekre evezünk. *A Magyar Örökség: a „Beszélni nehéz” anyanyelvi mozgalommal* ismerkedtünk meg. Az emeleten, a Pásztor Emil Galérián kapott helyet *A magyar nyelvújítás* című kiállítás, melyet Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója alkalmából, 2009-ben nyitottak meg. Pásztor Emilnek, az Egri Tanárképző Főiskola egykori nyelvész tanárának nevét külön meg kell említeni, hisz ő volt a múzeum ötletadója. A kiállítás fő gondolatkörei: *A nyelvi tudatosodás; Törekvések anyanyelvünk ápolására; A nyelvújítási harc; Kazinczy Ferenc szerepvállalása; A nyelv és ízlés megújításának hatásai; Nyelvünk gazdagodása a reformkorban.* A kiállítás mottója – „Kívánánk a szép tusát” – jól érzékelteti a nyelvújítás körüli heves harcokat. A folyosón egy régi rádiót is felfedeztünk, melyből Lőrincze Lajos hangja szól az *Édes anyanyelvünk* egyik adásából.

A földszintre visszatérve a múzeum legimpozánsabb termébe toppantunk be. Középen egy nagy ovális asztal áll 27 széssel, kis obeliszkekre vésett nevekkel, ezzel állítva emléket a Tudós Társaságnak (a Magyar Tudományos Akadémiának), Teleki József elnöknek és a tagoknak (a „fundátoroknak”).

A csarnokból egy másik kiállítás felé vettük az irányt, *A magyar szó világa* című felé, mely a magyar nyelv múltját, jelenét és jövőjét mutatja be. Ennek főbb állomásai: *A magyar nyelv a világ nyelvei között; Nyelvünk múltja; Nyelvjárásaink; Szaknyelvek; Szleng; E-nyelv; Anyanyelvünk életereje.* A kiállítás egyes epizódjai kis „kincsházákban” foglalnak helyet. Érdekes volt az egyik táblán olvasni az 1989 és 2008 közötti időszak sikeres nyelvújítási szavait, és mellettük a nem sikerülteket. Néhány példa az utóbbiakból: metró: *mélyvasút*; spray: *permet*; grépfrút: *citrancs*; szolárium: *fényfürdő*; know how: *fortély*, *míthogyan*; projekt: *folyamatterv*; *nagyterv*. Bennem különös emlékeket idézett fel a szekér (kocsi) 103 alkatrészének pontos megnevezését ábrázoló kép. Ezeket a szavakat drága édesapám is kívülről tudta.

Ekkorra már alig éreztük a lábunkat, de tudtuk, ismét fel kell baktatnunk az emeletre a kiállítás utolsó részéhez: *Titkok titka. A magyar nyelv múltja, jelene és jövője.* Ez a 21. század technikai lehetőségeit felhasználva mutatja be nemzeti kultúránk alapjait: anyanyelvünknek a titkait, szépségeit és történetét. Bevalljuk, itt már csak a véletlenre bízunk, mit is nézzünk meg.

Az előtérben a magyar nyelv rokonairól, illetve a magyar nyelv tulajdonságairól olvastuk el a feliratokat, majd belehallgattunk eredeti osztják, vogul hangfelvételekbe, melyeket érdekes mozgóképanyag egészített ki.

Mielőtt búcsút vettünk volna A Magyar Nyelv Múzeumától, megszólítottuk az akkor felbukkanó tárlatvezetőt, hisz Gábor a magyar nyelv védelmében szervezendő őszi hadjáratának állomásaként Széphalmot is kijelölte. Bemutakozásunkra a muzeológus felkiáltott: „Valóban Ön a svájci Gyimóthy Gábor, aki a Nyelvtalca című verset írta?” Örömben Gábornak majdnem a nyakába ugrott. Erre az egyébként szerény, nem dicsekedő költőnk nyelve megoldódott, és lelkes beszédbe kezdett a hadjáratokról. Végül az igazgató úrnak, Fehér Józsefnek is szóltak, vele címet is cseréltünk.

Amikor elhagytuk A Magyar Nyelv Múzeumát, akkor értették meg, miért is kapta a *múzeum* nevet, ami első hallásra meglepett bennünket. A múzeum mindig az emlékezés helyét jelenti, és ezzel mintha azt sugallná: a magyar nyelv már csak a múlté. De ezt mégsem így kell értenünk, mert ez a múzeum a magyar nyelv művelőinek gondolatait és szavait, a magyar nyelvtörténetet eleveníti fel. És erre csakugyan emlékeznünk kell.

Végül kinn a sírkert meglátogatása következett. Kazinczy Ferenc széphalmi kúriájának kertjében 1806 augusztusában ásták meg az első sírt, gyermeke, Iphigenia számára. Gróf Török Sofia, Kazinczy özvegye a sírkerttről ezt írta: „Kazinczy nyughelye csodálatos. Kőből padok s asztalok vannak a művészet nélkül kialakított, természetes kápolnában. Kora napkeltekor itt imádkozom gyönyörűséggel.” A sírkő nyugati oldalán ez olvasható: „Széphalomban Élete LXXIII. évi lefolyta után MDCCCXXXI, a sűrű halálok s a magáéának is eszterdejében állíttatá fel ezen emléket Gróf Török Sofia, az elhunyt hitvese és VII vele élő Maradékainak Anyja”.

Széphalmot elhagyva és útbaigazító készülékünknek szót fogadva a Jászságon, kis falvakon keresztül közelítettük meg Nagykörűt. Közben a dinnyék csábításának engedve, egy utcai árustól vásároltunk egyet. Ráadásként kaptunk néhány különösen csípős paprikát is.

Késő délután, mintegy 600 kilométeres utat magunk mögött hagyva érkezünk meg Nagykörűbe, Magyarország cseresznyeskertjébe. Gilde Zsuzsika nagy örömmel és friss lánoggal fogadott bennünket. Az itt leírt élményeinket rögvest megosztottuk vele, és kedvet csináltunk neki egy széphalmi zarándoklathoz.

Meszlényi Ria és Meszlényi Róbert Imre
(Bázel, Svájc)

Az üdítők nem mindig üdítők

A magánhangzóra végződő melléknemekhez (tőszókhoz) általában előhangzó nélkül szoktak kapcsolódni a toldalékok, pl. *durvá-k*, *butá-t*, *pusztá-n*. Vannak azonban magánhangzóra végződő (képzett) melléknemek (elsősorban az 1. -ó, -ő, 2. a -(j)ű, -(j)ű és 3. az -i/-si képzősek ilyenek), amelyekhez egyes toldalékok előhangzóval is kapcsolódhatnak.

1. Szembetűnő, hogy az -ó, -ő képzős származékok többes számú, illetve -an, -en végződést tartalmazó (modalis-essivusi) szóalakjai előhangzó szempontjából nem viselkednek egyformán. A már főnévvé vált vagy alkalmilag főnévként használatos igenevek sohasem vesznek fel előhangzót többes számban, pl. *író-k*, *költő-k*, *úszó-k*, *csábító-k*; „Szeretem az *elutazókat*, *Sírókat* és *fölebredőket*” (Ady: A Halál rokona). Az -ó, -ő, a -ható, -hető és az -andó, -endő képzős igenevek, valamint a még teljesen igenévi értelmű igenevek esetében is inkább a rövidebb többes számot használjuk (pl. *tanulni*)-val-ó-k, *megfog-ható-k*, *állít-andó-k*), bár ilyen esetben is előfordul, hogy a többes szám jele előtt megjelenik az előhangzó, pl. *elbűvölő-ők* ~ *elbűvölő-ek*, *visszataszító-ők* ~ *visszataszító-ak*, *járható-ők* ~ *járható-ak*. Ezekben az esetekben a két változat között általában nincs jelentésbeli különbség. Szabályosnak az előhangzó nélküli szóalakok tekinthetők (nem pedig: tekinthetőek), a hagyományokhoz jobban ragaszkodó nyelvhasználók feltehetőleg ezt a formát részesítik előnyben, de a szófaj-megkülönböztető szerepet játszó előhangzók analógiásan behatolnak azokba a szóalakokba is, amelyekben nem feladatuk a szófaj megkülönböztetése.

Más a helyzet a melléknévvé vált vagy melléknévi használatú igenevek többes számával kapcsolatban. Az előhangzók ezekben az esetekben szófaji különbséget jeleznek, pl. *Milyen üdítő-ek* (melléknév) *ezek a szénsavas üdítő-k* (főnév). *A hódító-k* (főnév) *nem igazán hódító-ak* (melléknév), vö. még *kitűnő-k* ~ *kitűnő-ek*, *hasonló-k* ~ *hasonló-ak*, *különböző-k* ~ *különböző-ek*, *csábító-k* ~ *csábító-ak*, *bántó-k* ~ *bántó-ak*, *önző-k* ~ *önző-ek*.

Gyermek adta ragadványnevek

Mikroközeg. Hozzátdálás vagy éppen helyettesítés. Gúny avagy tréfa, netán éppen spontán odavetés. És persze: egy kis emberpalánta. No meg: aki végül „elszenvedi” az ilyen névadást, névmódosulást. Jöjjön hát a retró valahová az 1950-es évekbe! Helyszűke miatt ezúttal kizárólag a szebbik nem kapcsán.

Házunk előtt biciklizett el egy nálam jóval idősebb, tizenéves lány. Odaköszönt anyámnak, ő meg vissza ekképpen: *Pá, Juliska!* Ott álltam anyám mellett, lehettem vagy hároméves. A lányt akkor láttam, a keresztnévét akkor hallhattam először, de megjegyeztem. Azazhogy: így, mindenestül. Legközelebb, amikor ismét arrafelé volt dolga, mindjárt fölismertem, és anyám nagy derűltségére ekképp szólítottam meg: „Szerbusz, *Pájuliska!*” Megalkottam tehát a ragadványnév egészen speciális formáját. Nem Biciklis/Bicajos, nem is Szép, netán ilyen-utcai vagy amolyan-falusi Juliska lett a Szabóék serdülő-avagy kamaszlánya; nem! Ő lett ezentúl az egybeírott, egyben, egy szuszra kimondott Pájuliska, aki még évtizedekkel később is együtt idézte föl velünk ezt az érdekes névadást.

A másik példám talán eszembe se jut, ha nem olvasom Bencédy József nemrég megjelent kitűnő könyvecskéjét, a *Retorikát*. A Köszönés fejezetben a szerző szóba hozza a *Kezét csókolom!*-ot. Őszinte hozzáállása igen meglep; majd kiderül,

Az -ó, -ő képzős melléknévi igenevek az előhangzós -an, -en formát veszik fel a *hogyan?* kérdésre válaszoló (modalis-essivusi jelentésű) szóalakokban, pl. *aggódó-an*, *csábító-an*, *kitűnő-en*. A jelenség oka nyilvánvalóan a *hol?* kérdésre felelő (superessivusi) alaktól való megkülönböztetés szándéka: ez a toldalék ugyanis előhangzó nélküli változatban kapcsolódik ezekhez a szavakhoz, pl. *Segít az aggódó-n*, *Megakad a szeme a csábító-n*, *A kitűnő-n kívül semmilyen más eredményt nem fogad el*.

2. Melléknévi jelentésben a legtöbb -(j)ű, -(j)ű képzős származék is előhangzóval kéri a toldalékokat, pl. *szomorú: szomorú-an* ~ *szomorú-ak*; *jókedvű: jókedvű-en* ~ *jókedvű-ek*; *rosszmájú: rosszmájú-an* ~ *rosszmájú-ak*. Kivételt jelent a *sűrű* (a toldalékok előhangzó nélkül kapcsolódnak hozzá, pl. *sűrű-n*), illetve a *keserű* melléknév, amely előhangzó nélkül és előhangzóval is felveheti az -an, -en toldalékokat, de a kétféle alak jelentése különbözik: *keserű-n* ’cukor nélkül’ (modalis) *kérem a kávé-t és keserű-en* ’elkeseredett állapotban’ (essivus) *vette tudomásul a szomorú hírt*.

3. A szófajváltó -i/-si melléknévképző után gyakrabban fordul elő előhangzóval kapcsolódó többes szám, pl. *mai-ak*, *városi-ak*, *vidéki-ek*, *pesti-ek*, *falusi-ak*, de néhány kettős szófajú alak (pl. *gyulai*, *debreceni*, *párizsi*) többes száma lehet előhangzó és előhangzó nélküli is. A -k többesjel előhangzóval kapcsolódik, ha az illető városban él vagy onnan származó embereket jelenti (*gyulai-ak*, *debreceni-ek*, *párizsi-ak*), ellenben előhangzó nélküli, ha a városról elnevezett árut, pl. ételféleséget jelentik (*gyulai-k* ’gyulai kolbászok’, *debreceni-k* ’debreceni kolbászok’, *párizsi-k* ’párizsi felvágottak’). Az előhangzós és az előhangzó nélküli forma a kettős szófajú *reggeli* esetében is mutat ilyen különbséget. A főnévi jelentésű *reggeli* többes száma *reggeli-k*, de a ’reggel megjelenő (pl. újság)’ jelentésű, melléknévi funkciójú *reggeli* többes száma: *reggeli-ek*, tehát a kettős szófajú szó aktuális szófajtságát a toldalék is jelzi.

Ebből a szempontból melléknévként viselkedik a *férfi* főnévi tő is (még hozzá antiharmonikusan): *férfi-ak*, *férfi-as*. A többi -fi utótagú szó esetében (pl. *atyafi*, *hazafi*, *honfi*, *úrfi*, *baromfi*) előhangzóval is, előhangzó nélkül is kapcsolódhatnak a toldalékok, jelentésváltozás nélkül.

H. Varga Márta

miért! „Magam erősen idegenkedek ettől a formától – írja –: feudális csökevénynek tartom, de természetesen magam is így köszönök.” És most jövök én meg a barátom: fél századdal megelőtt. Nos, nagyapám hűgának volt már egy ifjúkori, sőt népszerű ragadványneve. Hozzá kell tennem, hogy pozitív töltéssel, méltó elismeréssel. Ő volt ugyanis a *Hunyadiváros szépe*. Konvenció és tradíció tovább élén, őt a már említett köszönés illette meg. Ráadásul a legkisebbek részéről is a gesztusnyelvi (nonverbális) megnyilvánulással kísérve mindenkor! Egy szép napon meglátogattam nénikémet a mindössze két évvel idősebb jókomámmal együtt. „Kezét csókolom, Marcsa néni!” – köszöntöttem, és máris megtettem: konkrétan is. Utána bemutattam a srácot, aki nagyképűségét azzal kezdte, hogy álnevet mondott be. Kértem: te is csókolj kezét a nénémnek. És ekkor mondatott ki részéről az, ami rárimel a Bencédy-vallomásra – mindössze egy gazdasági-társadalmi alakulattal avagy korszakkal arrébb -: „Nem csókolok kezét, mert ez *kapitalista csökevény!!!*” Szerencsére nagynénikém szemet hunyt ezen arcátlan, sértő megnyilatkozás fölött. De ezzel még nincs vége! Otthon beszámoltam anyámnak az esetről. Jót derült rajta! Attól fogva, ha a nevezett idős rokonunk szóba került, még ő is eleve így emlegette: „Eredj, ideje lenne már meglátogatni a *Kapitalista Marcsa néni!*”

Már csak egy kölcsönkapott sztori... Ott viszont a szépség hírében álló, reprezentatív sógornót vagy kit várták vendégségbe. „Jöhetne már a *Széplábú Mariska!*” – türelmetlenkedtek. Végre csöngett, a kis Pistike meg eléje szaladt: „Szia, *Széklábú Mariska!*”

Holczer József

Engedjétek hozzám jönni...!

Természetesen a szavakat. A magyar nyelv „ideális beszélője”, Sütő András művének címe; jegyzete ez: „hőmezőn és porban”. Pusztakamarás nagy szülőltje így vélekedett: „A nyelv olyan, mint az asszony: elhervad, ha nem szeretik.” Sütő András szerette is, öntözte is nyelvét és annak virágait, mert tudta, hogy ahhoz, hogy anyanyelvünk – különösen kisebbségben – élni tudjon, áldozatokat kell hozni a nyelvet használó közösségnek, kiváltképp annak értelmiségének. Úgy tűnik azonban, hogy a nyelvi babonák – ahogy Szepegy Gyula nevezte őket – kiirthatatlanok, s egyesek ma is a nyelv, a magyar nyelv romlásáról beszélnek. Szidják az ifjúsági nyelvet használók pongyolaságát, léhaságát, kifejezőképtelenségét, s noha ezeknek a tapasztalaton alapuló megfigyeléseknek van alapjuk, mégsem érzem veszélyben nyelvünket. Éppen ezért, amennyire tőlem telik, figyelem változását, a szókincs módosulását, s itt saját gyűjtéseimből szeretnék egy csokorralát átnyújtani az Olvasónak, minősítés, esztétikai értékelés nélkül.

A *páwa* szó mindössze egy-két éve jelent meg a szlengben, s egy mozaikszót takar, amelynek feloldása négy, a fiatalok által leglátogatottabb bevásárlóközpont nevét adja: Pólus, Arkád, Westend, Aréna. A *páwának* nevezett fiatalok szabadidejük javát ezekben a plázákban töltik, s az elnevezés homofóniája sem véletlen: a megjelenésükre sokat adó, divatos, színes ruhákat viselő, „trendi, menő” fiatalokat illetik ezzel a szóval. Az elnevezés „jelentésmezőjébe” tartozik az is, hogy a *páwák* hétevégenként szórakozóhelyekre, diszkókba járnak, ez közkedveltségük egyik alapfeltétele. A Google mintegy 345 000 előfordulást kínál, ezekből álljon itt néhány példa:

„Még mielőtt összeverekedett volna a két srác, megjött Yumichika, a *páwa srác*. Mindenki őt figyelte, és azt próbálta kitalálni, hogy ő *fú-e* vagy *lánny*.”

„Sok fiatal srác tanulhatna tőle! Fiatalosan laza és szexis, mégsem sorolhatnánk az öröltetett *páwa srácok* kategóriájába.”

A szó visszaható igeképzővel ellátott alakja (*páwaskodik*) nem azonos a homofón *pávaskodik* szóval, melyet ’mutogatja magát, kihívóan viselkedik’ jelentésben használunk. A *páwaskodik* annyit jelent: úgy viselkedik, mint egy *páwa*, azaz divatosan öltözködik, menő, a szórakozóhelyek jól ismert alakja,

szintén egy új keletkezésű szóval: *partiarc*. Ez utóbbi szóösszetétel mintájára alakulhatott ki a *haknicézár* kifejezés is, ami olyan színészt, énekest, hírességet jelöl, aki pénzért minden fellépést elvállal. A *páwa* szintén újkeletű szinonimája a *raj*, amely szó a ’király’ jelentésű cigány *kraj* szóból származik. A *király* szónak az előbbiekkal rokon jelentése már régebbóta ismeretes.

Két nyelvi elemre egyáltalán nem találtam előfordulást az interneten, amiből arra következtetek, hogy (még) egyáltalán nem terjedt el, csupán egy szűk réteg használja. Az egyik a *buki*, ami az előbb taglalt rokon értelmű szavak antonimája: ’közönséges, mindennapi, átlagos, ódivatú’. Az előző példával analóg képzésű *bukiskodik* szóval is az ilyen jellegű (közönséges, maradi) viselkedést, beszédet jelölik. A másik a *kokuskodik*, ami számomra megfelfejthetetlen talány, állítólagos jelentése: ’okoskodik, akadémikusodik’. Egyetlen logikus magyarázata a hangzás hasonlóságán alapuló népetimológia, ám népről nem beszélhetünk, csupán egy társadalmilag jól körülhatárolható, szűk rétegről.

Egy barátomtól hallottam a következő minőségjelzős alárendelő szóösszetételt: *fogadóapa*. Ez számomra eddig ismeretlen volt, noha jelentése egyértelmű: ’gyermeket örökre fogadó apa’. Erre általában a *nevelőapa* összetételt használjuk, ám az interneten is találtam előfordulást:

„Ezen gondolatokkal a fejemben öltöttem magamra a *fogadóapa* érettségi öltönyét [...] és vágtam neki az éjszakának hatalmas kincsszerzés reményében.”

„Jaj de szép a virág, amit lefotóztál! Meg örülök, hogy odakerültél a sor alá az ajtón :) Gondolom nem rangsor, az ugyanis a *fogadóapa* számára nagyobb blama lenne, mint neked.”

Az egyik találat Bangha Béla jezsuita szerzetes, teológus, újságíró esszéjéből való: „Thiel is megemlíti, hogy »néhány teológusok« szerint ugyan a nemzetségtáblák egyike Jézus jogi hovatartozását volt hivatva igazolni, mert a zsidó jog szerint a fogadott fiú is belépett a *fogadóapa* nemzetségsorába.”

Ezek az új, zömükben belső keletkezésű szavak ugyan nem a magyar nyelv legszebb hangzású elemei, mégis azt mondom: ne taszítsuk el őket magunktól! Engedjétek hozzánk jönni! A java valószínűleg igen hamar kikopik, addig viszont ne bélyegezzük meg az ifjúsági nyelvnek ezeket a zsenge virágait!

Szűcs Gábor
egyetemi hallgató

Medvesalja nyelvi kincsei

Egy-egy terület nyelvjárásai sajátosságai, tájszavai igazi kincsek a magyar nyelvi kultúrában. Cs. Nagy Lajos arra vállalkozott, hogy a felvidéki Medvesalján összegyűjtse ezeket a nyelvi kincseket, majd közlétegye a kutatók és az érdeklődők számára. „Ha Almágyból indulsz, menj egyenest délnek, / hohyha el nem tévedsz, mindjárt Bástot éred. / Óbást s Hidegkút van jobbra s balra tőle, / ha meg tovább mégy, hát eljutsz Vecseklőre. / A magyar határtól egy jó bakaraszra / Tajtít leled – s kész az egész Medvesalja. / Az öt kicsiny falu körülüli Bástot, / Mint a tábornützet este a cigányok” – igazít útba bennünket Tözsér Árpád. Medvesalja a Gortva-patak völgyében fekszik. Legkorábbi, XIII. századi települései Bást és Almágy, melyek földrajzi nevei arról tanúskodnak, hogy az első lakosok magyarok voltak. A Medvesalja név a XVIII. századtól ismert. Kiss Lajos szerint egy közeli patakról nevezhették el a hegyet, a néphagyomány szerint viszont korábban az erdőben élő sok medvéről kaphatta a nevét.

Cs. Nagy Lajos nyitrai vendégtanársága idején kezdett el foglalkozni Medvesalja nyelvjárásával. A Magyar Nyelvjárások Atlaszának kérdései alapján hallgatóival és családjával 1993 és 2008 között egy körülbelül 180 ezres korpuszt hozott létre. Adatközlői elsősorban a 60 éven felüli lakosok voltak, ami lehetőséget biztosított a nyelvjárás alapréteg feltárására. A rohamosan fogyó magyar lakosság római katolikus vallású,

kultúrájában, népszokásaiban, palóc nyelvjárásában nem egy tekintetben archaikus. Hiánypótló munka, hiszen a területen csak elszórtan végeztek eddig gyűjtéseket, a Nyelvatlasz kutatópontjai között sem szerepelt egyik település sem. A 12 településről összegyűjtött nyelvjárás anyag egy része 750 térképlapon jelenik meg a kötetben.

Segítségével a nyelvjárás mellett megismerkedhetünk a hagyományos paraszti gazdálkodás eszközeivel, növények, állatok, ételek neveivel, tulajdonságaival. Pl. a *fanyelű bicskának* hét változatát találhatjuk meg Medvesalján. Nevezik *bicsaknak*, *bugylibicskának*, *halbicskának*, *halasbicskának*, *banicsibicskának*, *konyabicskának* és persze *fanyelű bicskának* is. De megtudhatjuk azt is, hogy a befogott ökrök közül a bal oldalt *kezesnek*, *baloldalasnak*, *hajszosnak* is nevezik, míg a jobb oldalt *rudasnak*, *belsőnek* vagy *jobbosnak*. Az is érdekesség, hogy itt a torokgyíkos tyúk *krikog*, *rízszikel*, *hözszög* és *részikel* is, na persze más-más faluban.

A kötet lényegében informatizált atlasz, kibővített változata CD-n is megjelenik. A Bihalbocs nevű szoftver segítségével a kutatók a korpuszt többoldalúan tudják elemezni és bemutatni. Saját térképeket generálhatnak, egyéni statisztikákat készíthetnek, amelyek az oktatás számára is hasznosak és érdekesek lehetnek. Bátran ajánlom hát ezt a munkát minden érdeklődőnek, aki szívesen tenne egy nyelvi túrát ezen a mesés ép tájon. (Cs. Nagy Lajos: *Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza*, *Luminosus*, n.o. Kiadó, Nagykapos, 2011.) A kötet megrendelhető a kiadótól: <http://www.luminosus.sk>.

Terjéki Tamás

Utolsó egyetemi óra Szépe Györggyel

Szépe György nevét gyermekkorom óta ismerem, írásaival főleg a szemiotika kapcsán találkoztam, vele magával pedig (saját szavaival) „utolsó” előadásán, 1998. február 24-én az ELTE bölcsészkar tanácstermében, ahol a Magyar Szemiotikai Társaság felkérésére *Szemiotikai jegyzetek* címmel tartott előadást. Szerencsére ez mégsem volt az utolsó, még jó néhány további követte. Személyes kapcsolatunk akkor kezdődött, amikor édesapámról pontos, őszinte szavakkal vallott a *Színes eszmék nem alszanak...* című kötetben. 2005-ben a szemiotikai társaság egri rendezvényén egy kerekasztal-beszélgetést szerveztem. Akkor azt mondta, a „szemiotika: napfényes filológia”. S azt, hogy: „a szemiotikai mozgalom egy táborokon átnyúló értelmiségi elitmozgalom”.

Aztán 2008-ban a Petőfi Irodalmi Múzeum éttermében beszélgettünk. Ekkor pedig ezt a mondatát jegyeztem fel: „A kulturális antropológia korunk ideológiája, a marxizmus, a strukturalizmus és a szemiotika után”. 2010. március 10-én meghívtam egy szemináriumot beszélgetésre az ELTE bölcsészkarára. Nyílt volt, barátságos, őszinte. Kendőzetlenül beszélt, válaszolt kérdésekre, sőt valamennyi hallgatót végigkérdezte, hogy mivel foglalkozik. Tudomásom szerint ez volt az utolsó egyetemi órája. 2011. október 3-án „családi barátsággal” dedikációval juttatta el az egyetemi postával *A folyton megújuló nyelvészet* című könyvét. Ímében rögtön megköszöntem, de nem válaszolt rá. Arra számítottam, hogy majd személyesen. Sajnos, erre már nem kerülhetett sor. Most a 2010. márciusi kötetlen beszélgetésen elhangzottak néhány részletének közreadásával idézem fel emlékéit.

• A nálunk lévő német kisasszonyt Hitler hazarendelte. Apám azt mondta, ne a kefebajuszos döntse el, hogy a gyermek milyen nyelvet tanul. 1948-ban érettségiztem. Debrecenben a jó fejek nyelvészek, a kevésbé jó fejek irodalmárnak tanultak. (Magyar-francia szakos lettem.) Debrecenben szerettem volna végezni, de 1949-ben megszűntek a nyugat-európai nyelvszakok. Felvezényeltek Pestre. A pesti egyetem nagyobb volt, és sokféle üzenete volt. Úgy neveztem, hogy lakmuspapír irodalomoktatás volt: valami vagy vörös, vagy kék; vagy progresszív, vagy retrográd. [...] Átpolitizálás miatt a magyar irodalom kiürült. A mérsékelt modernektől teljesen kiürült, ezért vannak ma hipermodernek.

• A francia szakon Eckhardt Sándor volt a professzorom, kivételes szellemiség, és nyelvésznek is kiváló volt. Lutter Tibor volt az Eötvös Kollégium igazgatója. A Magyarosan-ba is írt nyelvművelő cikket. (A nyelvészek nagyobb hatást tettek rám.) A nyelvtudomány konzervatív volt, a nyelvészeket számos dolog összekötötte, például a nyelvatlasz. Részt vettem Pais Dezső és (a már Debrecenből ismert) Bárcki Géza privatissimumán (egyszemélyes szemináriumán). Bárcki hatást, sőt hetest is adott. Szabó Dénes és Horváth Mária is ott volt. Ott tanultam meg a filológiát és a módszertant. Menzát hol kaptam, hol nem, apám ugyanis ügyvéd volt. 22 évesen Nagykanizsára kerültem tanítani. Fél évig gépipari technikum tanár voltam, kollégiumi nevelő, sőt kosárlabdaedző. Azért szerettem, mert a nyelvészen kívül is van élet, az egész élet.

• Véletlenül, sőt véletlenek sorozata miatt lettem nyelvész. A két világháború közötti nyelvészek Petőfi követői voltak: a

nyelvtudományt néptudománynak tartották. Ne feledjük: kontinentális erdőben vagyunk. Amit a német kitalál, nálunk is megy. Németország magas fáinak az árnyékában élünk, ha ott kitalálnak egy diszciplínát, akkor abból diszciplína lesz nálunk is. Szekfü Gyula volt a magyar szellemi élet központja: akadémia, folyóirat, akciók. Német alapú, nem németellenes, ellensúlyozva francia és olasz hatásokkal, és hazafi. Hitler hatalomra jutásakor antifasiszta lett. A nyelvészek is ehhez pozícionáltak magukat. Persze ha valaki katolikus templomba jár, nem lehet a szabadkőművesek hivatalában pápa. Volt egy lutheránus lobb (Melich szarvasi, Zsirai mihályi, Gombocz soproni). Gombocz tanítványa Pais Dezső, aki drámai rivalizálásban volt Kniezsa Istvánnal. [...] Pais ki merete mondani, ha valaki jobb volt nála: „ez még nálam is jobb”. Nem írt baráti recenziókat. Jellemezte a filológiai szörözés. Másodosztályú nyelvművelőnek tartotta azt, aki vesszőhibát keres. [...]

• A nyelvészeknek itt ugyanolyan feladatuk van, mint egy nagyobb országban. A két világháború között változatlanul Szinnyei és Simonyi nyelvtana uralkodott. 1949-ben létrejött a Nyelvtudományi Intézet. Deme László készítette az öt éves tervet. Őt kétszer kizárta a Párt. Van drámaíró és van költő. Deme mindkettő.

• A leíró nyelvtan azért kell, mert alap. Hogy ne feledjük. Laziczius idejében voltak szinkronban az európai nyelvtudománnyal. 1949-ben kizárták az egyetemről. Antal László és Fodor István volt szinkronban az európai irányzatokkal. Meg Papp Ferenc. 1956 decemberében Sapirt olvasták, nem jártak be az egyetemre. 1959-ben az általános nyelvészeti szakosztályban kezdődtek jó elő-

adások. Feltűnt Fónagy Iván, Telegdi Zsigmond. Meg a matematika-fizika szakosok: Petőfi S. János, Kiefer Ferenc, Szabó Dénes. Több helyen is ott voltam én is. Lételemem a munka, a nyilvánosság, a következő nemzedék segítése.

Dinnyés Attila írja (akinek szemináriumi dolgozata, később konferenciaelőadása lett Szépe György „hálózatai” címmel): „Nehéz volt jegyzetelni, mert annyira jól és hallgatni valóan beszélt, hogy az ember nem tudta megállni, hogy ne csak rá figyeljen. Jegyzetelni emiatt mindig csak úgy tudtam, hogy megpróbáltam utolérni magam, ami ugye lehetetlen, de legalább nem vesztettem el az élő beszélgetés élményét. Nagyon nyíltan és őszintén beszélt mindenkiről. Így csak azok tudnak nyilatkozni, akiknek nincs takargatnivalójuk, és nincs vaj a fejükön. Mindig is tiszteltem az ilyen embereket. Nyíltan megmondta, hogy ki volt habsburgista, ki spirituális, ki szabadkőműves, hogy ki kit utált és kit szeretett, és hogy Ő maga kikkel volt közeli barátságban, és kikkel volt afféle távolról tisztelő viszonyban. Ilyen mondatai voltak: »Kemény Zsigmond bizonyosan jól ismerte Marxot«. Nagyon tetszett, ahogyan irodalommal, színházzal, étellel összekapcsolja a tudományát. Neki köszönhetem, hogy Karinthy Ferenc Kentaurját elolvastam. Azt mondta, fontos és érdekes, mert ELTE-s nyelvészként egészen másképpen éli meg ezt az ember. Nekem még ennél is többet adott, ugyanis nagyot néztem, hogy mikor a főhős Szamota István (a regényben Szalotaként szerepel) életrajzát említve Karinthy leírja, hogy az illető kunszentmiklósi, ahogyan én is, és városunk egyetlen ilyen horderejű nyelvésze. Utánajártam, valóban itt élt sokáig, van is nyoma, egy helytörténésznek meg is kellett, hogy ígérjem, megírom a monográfiáját, amit valóban meg is szeretnék tenni. Így segít egyik ember a másikon, akaratlanul is jót akarva.”

B. G.

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

A spontán beszéd vizsgálata a Fonetikai Osztályon

A beszéd elemzése sok-sok évszázados múltra tekinthet vissza, az eltelt idő alatt a kérdés tudományos megközelítése nagymértékben megváltozott. A mai beszédkutatás az elhangzott közlések jellemzőit hármas egységben vizsgálja: a kiejtésnek, a hangzásnak és a beszédészlelésnek, azaz az elhangzott beszédhangok, hangkapcsolatok és hangsorok felismerésének területén. A kutatók a 20. század végére nagyon sok tapasztalatot összegeztek, számtalan kísérletet végeztek, amelyeknek következtében a szaktudomány már sokat tud a beszéd létrehozásáról, jellemzőiről, elemeiről, szabályairól, folyamatáról.

A korszerű hangrögzítés, a jó minőségű beszédfelvételek, a nagy mennyiségű beszédanyag tárolása és az ahhoz való egyszerű hozzáférés, valamint a kitűnő elemzőberendezések nagy előrelépést jelentettek az elhangzó közlések sajátosságainak mind pontosabb megismerésében. Egyre határozottabban merült fel az igény arra, hogy a beszédvizsgálatokat sok beszélőtől rögzített, spontán beszéden végezzék. Mindennek következtében két kutatási irányvonal jött létre a Fonetikai Osztályon. Egyrészt 2007 őszén megindult a Beszélt nyelvi adatbázis (BEA) fejlesztése, másrészt már 2008-ban elkezdődtek a különféle nyelvészeti, fonetikai és pszicholingvisztikai vizsgálatok az adatbázis anyagain. A BEA legnagyobb része különféle típusú spontán beszéd, így lehetőséget nyújt olyan kérdésfeltevésekre és a válaszok keresésére, amelyeket korábban, megfelelő mennyiségű és minőségű rögzített beszéd hiányában nem lehetett elvégezni.

Az adatbázis minden egyes felvétele ugyanazon protokoll mentén készül. A beszélőktől különböző narratívákat, történet-visszamonddásokat, egy háromfős társalgást, valamint mondatismélteléseket és szövegfelolvasásokat rögzítünk. A hangfelvételek alapvető követelménye, hogy a beszédanyagok torzításmentesek legyenek, ezáltal válnak alkalmassá műszeres vizsgálatokra is. Valamennyi hangfelvétel helye a Fonetikai Osztályon már korábban kialakított zajszigetelt (csendesített) szoba; a felvevő műszerek igen jó minőségűek.

A BEA adatbázis jelenleg 280 felvételt tartalmaz, ez 241 órányi és 36 percnyi hanganyagot jelent, ami nemzetközi tekintetben is jelentős. A legrövidebb felvétel mintegy 24 perces, a leghosszabb pedig közel két és fél óras. Egy beszédfelvétel átlagosan 50 perc időtartamú. Adatközlőink egynyelvű, köznyelvet beszélő budapestiek, életkoruk 20 és 90 év közötti. Az adatbázis most 163 nő és 117 férfibeszélő anyagát tartalmazza.

A kutatást nagymértékben elősegíti, ha az elkészült felvételek valamilyen formában le vannak jegyezve, vagyis a hangzó szöveghez átirat is kapcsolódik. Ezeket a szövegírástokat folyamatosan készítjük. Az elsődleges lejegyzési tapasztalatok eredményeként többféle átirási formát is alkalmazunk. Az elsődleges lejegyzések helyesírásban tükröztetik a szövegeket, de tartalmazzák például a megakadásjelenségek (pl. újrakezdések, egyszerű nyelvbottlások, hezitálások), avagy egyéb hangjelenségek (pl. torokköszörülés, nevetés) jelzéseit. Két szoftver (Praat és Transcriber) segítségével készülnek a további átiratok; ezeknek az az előnye, hogy a leírt szöveggel párhuzamosan a számítógép képernyőjén megjelenik a beszéd akusztikai rezgésformája, és a közlés azonnal meghallgatható.

Az adatbázison nyelvészeti, fonetikai és beszédtechnológiai kutatásokat végzünk, amelyek a nyelvhasználat valós tényeit tükrözik. Ezek révén vizsgáljuk a beszédhangok képzésének és szerveződésének jellemzőit, az egyes magán- és mássalhangzók akusztikai-fonetikai jegyeit, meghatározhatóvá válnak az ún. koartikulációs (együttéjtési) mezők. Választ keresünk arra, hogy miként hatnak egymásra a különféle beszédhangok a folyamatos, spontán közlésekben, mi az összefüggés a spontán beszéd prozódiaja és szintaxisa között, igazolható-e a feltételezett szintáris nyelvi változások, illetve hogy a zöngemínőség milyen kommunikációs funkciókat jelezhet a beszélgető partnerek számára. Mérhetővé válnak a spontán közlésekben előforduló szavak éjtési jellemzői, és ezek összevethetők ugyanazon beszélő kiejtéseiben és különböző beszélők összehasonlításában is. Lehetőség nyílik a spontán beszéd grammatikájának leírására, a társalgások elemzésére, az egyszerű beszélések stratégiáinak vizsgálatára, a beszédalkalmazkodás tanulmányozására, pragmatikai megközelítésekre, avagy annak jellemzésére, hogy milyen nem beszéd jelenségek milyen funkciókban fordulhatnak elő a spontán beszédben (pl. hűmmögések, krakogások, sóhajok). Foglalkozunk a megakadásjelenségek funkcióival, előfordulási gyakoriságukkal, időztési mintáikkal, összefüggéseikkel, és azzal, hogy ezek a jelenségek miként hozhatók kapcsolatba a spontán beszéd rejtetten működő beszédtervezési folyamataival. Gyakori jelenség például a spontán közlésekben, hogy az önellenőrzési folyamat eredményeként a beszélő észreveszi, hogy egy szó vagy egy kifejezés, amit mondott, nem felel meg a szándékoltaknak, ezért nemegyszer félbeszakítja a kiejtés folyamatát, és javítja magát. A javítások vizsgálata utal az alkalmazott stratégiákra, és ablakot nyit a tervezési folyamatok működésének magyarázatára is. Az *izé* mint sajátosan magyar töltelékésző, különleges helyzet foglal el a megakadásjelenségek között. Kettős funkciójának – töltelékélem és egyes szavak, kifejezések helyettesítője – vizsgálata rávilágít az előfordulás, a kiejtés és a funkció összefüggéseire. Elemezzük továbbá a spontán közlések tempóviszonyait, dallamát, a beszédhangok és hangkapcsolatok, valamint az egyes szófajok előfordulásának gyakoriságát és még számos más jelenséget. Az adatbázis lehetőséget nyújt a beszéd életkortól függő jellemzőinek elemzésére, valamint a különféle beszédstílusok összevető kutatására, mint például az olvasott és a spontán beszéd hasonlóságai és eltérései, avagy a mondatisméltelések éjtési sajátosságai. A nagy mennyiségű beszédanyag jól használható a nyelvi norma tanulmányozásához és leírásához.

A beszédtechnológia felhasználja a beszédadatbázist a mesterséges beszéd felismerés megoldásában és a mesterséges beszéd-előállításban, a beszéd szintézisben. A BEA adatbázis alkalmas a beszélő személy egyéni sajátosságainak kutatására, illetve felhasználható automatikus beszéd felismerő rendszer fejlesztésében.

Távlati célunk 500 adatközlő felvétele és az átírások megvalósítása, miközben a különféle kutatásokat folyamatosan végezzük a már rögzített anyagokon. Eddig 114 tanulmány jelent meg magyar és angol nyelven, továbbá több száz hazai és külföldi konferencián hangzottak el olyan előadások, amelyekhez a kutatásokat az adatbázis felhasználásával végezték. Három doktori értekezés témája a spontán beszéd különböző szempontú vizsgálata, és három gyakorlati alkalmazás során vették igénybe a kutatók ezt a nagyméretű adatbázist. A spontán beszéd vizsgálata nemzetközi tekintetben is fontos kutatási irány. Eredményeink mind elméleti, mind gyakorlati szempontból jelentősek.

Gósy Mária

A szerző a nyelvtudomány doktora, egyetemi tanár (ELTE), az MTA Nyelvtudományi Intézete Fonetikai Osztályának vezetője. (A szerk.)

Túlbiztosítás?

(Hozzászólás Kovács Józsefnek
az *Édes Anyanyelvünk* 2012/4. számában megjelent
Túlbiztosítás a médiában című cikkéhez)

Mint gyakorlati szakember, aki csaknem öt évtizedig dolgozott a rádióban és a televízióban hírszerkesztőként és tudósítóként, vitatkoznék a cikk két állításával.

A szerző a hírekben – szerinte – fölösleges ismétléseket kifogásolja, nevezetesen azt, hogy még egy húsz-harminc másodpercig tartó hír utolsó mondatában, lehetőleg annak is a legvégén, megismétlik annak az országnak vagy városnak a nevét, ahol a hírben szereplő esemény végbement, holott ezzel kezdődött maga a hír. A rádióban, televízióban elhangzó hír azonban nem újságban vagy internetes portálon megjelenő hír, ahol az olvasó visszakéreshet az elejére. A Magyar Rádió hírszerkesztőségébe érkező telefonhívások, levelek, különféle reklamációk alapján már ötven évvel ezelőtt meggyőződünk arról, hogy a hallgatók nem csekély része, amely figyelmetlenségéből, külső zaj miatt, vagy mert közben kapcsolta be a rádiót, sorra félreért híreket, azt véli kihallanni a düsseldorf-i vasúti balesetről szóló információból, hogy a szerencsétlenség Győrben, Keszthelyen stb. történt. Ezt kiküszöbölendő vezetjük be azt a gyakorlatot, hogy egy-egy – akár rövidke – hír végén is megismételjük a helyszínt.

Végképp nem értek egyet a cikk szerzőjével, amikor azt is kifogásolja, hogy túlzott körülírás, pontoskodás tapasztalható az olyan közlésekben, mint például: „A Békés megyei Orosházán viharok voltak”, vagy „Ezt a Nobel-díjat a norvégiai Oslóban szokták átadni”. Kovács szerint „egy átlagos műveltségű ember nem keresné Orosházát a Dúnántúlon, Oslót sem Japánban”. Ez túlbiztosítás volna? Először is, a rádiót és a televíziót igen nagy számban hallgatják, illetve nézik az átlagosnál alacsonyabb műveltségű emberek is. Másodszor pedig kit lehet átlagos műveltségűnek nevezni? Kíváncsi volnék, hogy *érettségizett* huszoneves fiataloknak (ők pedig bizonyosan ebbe a kategóriába esnek) vajon hány százaléka tudja, hogy Oslo Norvégiában található? Lehet, hogy lebecsülöm őket és a mai középiskolai oktatást, de attól tartok, hogy legalább az egynegyedük, jöllehet nem keresné Japán térképén, de azt azért nem tudná kapásból megmondani, hogy Oslo pontosan melyik ország fővárosa.

Kulcsár István

Sz. Györfly Sarolta

Miért nem szól a riporter...

az interjúalanyának a bántó nyelvhelyességi hibái, nyelvi paneljei, stílustalansága, ismétlés-özönei miatt? Tapintatos figyelmeztetése után nem lehetne esetleg az interjút újra felvenni – legalább a hétköznapi emberek esetében? Így nem lenne demokratikus, vagy megsértődne az interjúalany? Vagy az interjúkészítőknek ezt nem szabad? Hogyan tudják elviselni mindezt a szép szavú, szabatos magyarsággal beszélő újságírók? Nem mondhatnák, hogy ezt nem így kellene mondani, ne hallja ezt a rossz mondatot az ország, legalább a Magyar Rádióból ne hallja! Mert manapság már az ügyvéd is „természetszerűleg”-et mond „természetesen” helyett, szerinte „ő az a személy, amely lefontja a műsor nívóját”. Prominens ember, sztárolt közszereplő mondja, hogy „átbeszéljük még ezt a témát”, előbb még „leellenőrizzük a körülményeket”, „ki szeretném nyilvánítani a véleményemet”, és a „tessenek” használata a „tessék” helyett már a templomokba is beszökött. De hát ha a riporter is „baromi jó” megoldásról beszél, az (író) interjúalany egy olyan műről, amely „marha nagy” feltűnést keltett, egy másik interjúalany író kollégája művét nyomdafestéket nem tűró szavakkal „méltatja”, a műsorvezető felvezető szövegében „mennyire legvalószínűbb”-nek, és „mennyire végtelenül fontos”-nak nevez egy lehetőséget, a nagy múltú irodalmi műsorban pedig az interjúalany a nyilatkozatát „így kommunikálok a néző felé” mondatokkal zárja. A reklámriportban megszólaló hölgy „kérdezze meg róla az orvos véleményét!” felhívással ajánl nekünk egy gyógyszert (remélhetőleg válaszolni is fog a vélemény)! Vajon ki fogalmazta és ki ellenőrizte a reklámriport szövegét? A művészno pedig minden harmadik mondatában „fantasztikus”-nak minősíti élete élményeit, gyakorta „úgymond”-ozik, és egy bizonyos szerepet „be kíván tölteni” a művészeti életben.

Erdélyből jött tanult és tanulatlan ismerőseimnek és ismeretlen ismerőseimnek ehhez képest minden mondatát azonnal nyomdába lehetne adni. Nemcsak szabatosak, világosak, hanem színesek és egyéni ízzel telítettek is. Hanglejtésük természetes és kifogástalan. (Ráadásul tiszta, meleg emberséget is sugároznak.) Bárczi Géza feledhetetlen kifejezésével: ők még az „ösztonszerűség ártatlanságával” beszélnek.

Hát akkor kié az érdem?

A szép szavú, pontosan, világosan beszélő szülőké, rokonságé, tanítóké, tanároké – itthon is, Erdélyben is. Azé a parajdi magyartanáré is, aki az Áprily-házban értékes és hosszú előadásban mutatta be nekünk a nagy költő életútját, művészi érdemeit.

Nem nagy ügy, amiről szólok, csak azért teszem, hogy lehetőleg ne rögzüljön rosszul semmi.

Most néztem bele júniusi számukba (2012/3.), és többek között elolvastam Kelemen Lívia Az erdélyi csobánkutyák című írását is. Három téves értelmezést, illetve magyarázatot találtam benne.

1. A hölgy székely származású fodrásza által emlegetett „csobánkutyák” nem juhászkutyák, hanem pásztorkutyák.

2. Nem „fakolompot” kötnek a nyakába (a kolompot Erdélyben is „a nyáj egyik tagjának nyakába” kötik, de az nem fából van), hanem koloncot, kölöncöt, egy többé-kevésbé rövid botot, azaz fadarabot, amely gátolja a futásban, és ezáltal nem tud kárt tenni a vadállományban.

Csobánkutyák

3. „Az előbbiekből kitűnik, hogy a *csobán* szó önmagában is bír 'juhászkutyák' jelentéssel, ám fodrászom összetett szóként, a *kutya* utótaggal együtt emlegette, azaz *csobánkutyaként*.” Nem, a *csobán* szó kizárólag juhászt jelent a románban, ahonnan a székely nyelvjárásba került. Ezt nyilván tudja a fodrász is, azért használja helyesen, összetett szóként, mintha *pásztorkutyát* mondana.

Mindenesetre köszönöm Kelemen Líviának, hogy felvilágosította a *csobán* szó útját, amely ezek szerint Perzsiáig nyúlik vissza.

Nagy Mária
nagy.maria@mno.hu

Régi szavak szótára

A nemrégiben megjelent, tudományos igényű összeállított ismeretterjesztő szótár alcíme megvilágítja a tartalmát: „Kihalt, elfeledett és kiveszőben lévő szavak, szóalakok és szójelentések magyarázata”. Hozzátehetjük: a mai ember számára sohasem ismert, meg sem tanult szavak magyarázata. Melyek ezek a szavak? Teljesen viszonylagos. Ezen szótár főszerkesztője mesélte egyszer, hogy kisfiának el kellett magyaráznia: mi a szén. És ebben nincsen semmi meglepő: a gyerek addigi életében csak gázfűtést látott. A mai gyerekeknek a *Keménykalap* és *krumpli*orban is vannak ismeretlen szavak, ilyenek például az *úttörő*, az *órs*, és Bagaméri-féle fagyaltos targoncát sem láttak. Arra kérném a magyartanárokat, hogy sohase ejtsenek ki az iskolai tananyagból olyan könyvet, amelyben sok az úgynevezett ismeretlen szó. Inkább lapozzák fel a *Régi szavak szótárát*.

A szótár – mint előszava is írja – széles körű kutatáson alapul. Anyaggyűjtői végigpásztázták a régi magyar nyelvemlékeket, a magyar nyelvtörténeti kézikönyveket, a történeti szótárakat, régi irodalmi szövegeket. Így kerültek be olyan szavak, mint az *apol* 'csókol', az *aszó* 'kiszáradt völgy'. Számos kihalt szót tulajdonnevek őriztek meg, ilyen a *rér* 'sógor', *bakács* 'kocsigyártó', *tukacs* 'pisze, turcsi orr' (akár nagy kezdőbetűvel is írhattam volna őket); az *aszó* rejtőzik az *Aszód* helynévben, de még ezen ismertetés írójának vezetéknevében is (semmi köze a *jászol*hoz).

Vannak olyan régi szavaink, amelyek minden jelentésükben kiavultak. Ilyen a *pityke*; ma már egyik jelentése sem használatos: 1. 'fém-ből, főleg rézből készült füles, lapos gomb; rendszerint férfi felsőruhán', 2. 'értéktelen dolog'; vagy a *barla* 'mankó' (vajon tudta-e szegény Barla diák, hogy mit jelent a neve?). Ilyen a *gaj* 'rög, göröngy, földdarab'; Gönczy Pál 1869-ben még ezt a mondatot írta le ábécéskönyvében: *a kis billegény gajról gajra szokell*. Ezt akkoriban minden kisgyerek értette. Ma már egy televíziós vetélkedőben *ly*-nal írták, nyilván nem tudták, mit cselekszenek; „gajra ment” az egész feladvány, de senki nem vette észre.

A fenti példánál maradva: vannak olyan elfeledett szavaink, melyeknek jelentését ki tudjuk következtetni: a *kis billegény* a barázdabillegető (a *barázda* szerepel a szótárban, de nem közismert jelentésében). Sejthetjük,

hogy a *kaszab* olyan mestert jelöl, aki kaszabol, vagyis mészáros. Egyébként a *Kaszab* is lehet mai vezetéknev.

Előfordul, hogy egy szónak csak néhány jelentése vészett ki nyelvünk-ből, s van olyan jelentése, amelyet ma is ismerünk. Ebben az esetben a szótár nem közli az ismert jelentést, csak az elfeledett jelentéseket. Mindenki tudja, hogy a *mulya* jelentése 'bamba, buta', ezt nem hozza a szótár, de tulajdonképpen két *mulya* szavunk volt (külön szócikkben szerepelnek, mivel homonimáknak tekinthetők): 'iszapos tócsa, posvány' és 'öszvér'.

Sok szavunknak a hangalakja változott meg, ezért nem ismerjük fel őket. Az *ög* nyelvjárási szóalak, az *üveg* hangjainak összevonásából keletkezett. A *teher* szónak volt *tere* változata („hogy nézni is tere” – írta a költő).

Van egy grammatika ellen beoltott unokám, aki tudja, mi a denominális nomen, de szívből utálja a nyelvtanórákat. Felcsillant a szeme, mikor megtudta, hogy a *csókol*t őseink úgy mondták, hogy *apol*; a *kínoz*ra is más szavunk volt: *mövet*; az *egyház* jelentése 'szent ház', kiszorította a latinból meghonosodott *templom*, de megőrizték az olyan helynevek, mint *Kerekegyháza* (ahol valószínűleg kerek templom volt); az *egyházfi* a templomszolgá vagy sekrestyés, nem a pap; az *ünnep* szent nap (*id-nap*); a *Keresztúr* nem más, mint Jézus Krisztus, és így tovább. De annak is örült, amikor megértette Babits versét: „Karcú, mint a minarét, / illik néki a minét”, vagyis az 'apró lépésekkel járt, fesszes, kimért, háromnegyedes ritmusú, szertartásos bókolasokkal és hajlongásokkal kísért francia eredetű, udvari, majd nemesi szolgári tánc a XVIII–XIX. szá-

zadban, menüett' – ahogy a *Régi szavak szótára* akkurátusan megmagyarázza.

Az előadott személyes tapasztalatból pedig az következik, hogy melegen ajánlom a magyarórákra a *Régi szavak szótárát*, sőt nemcsak magyartanároknak és kíváncsi diákoknak, hanem mindenkinek, akinek szívügye a magyar nyelv ápolása, értékeinek megőrzése. Mindenki eligazodik benne: magyarázatai rövidek, világosak; szófaji minősítései korszerűek és egyszerűek; elrendezése és tipográfiája szemléletes, jól olvasható.

A szótár anyaggyűjtésében közreműködött Domonkos Barbara és Heiszer Gyula, szerkesztők: Kohári Anna és Mandl Orsolya, a kítűnő és világos előszót maga a főszerkesztő írta. A *Régi szavak szótára* A magyar nyelv kézikönyvei sorozat XXV. kötete, ez azt jelenti, hogy főszerkesztője és kiadója, Kiss Gábor folytatja nemes küldetését: nyelvészeti művek közzétételét s ezáltal többek között a magyar szókészlet megőrzését és bemutatását. (*Régi szavak szótára*. Főszerkesztő: Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012, 484 oldal, 6990 Ft.)

A. Jászó Anna

Kérdések és válaszok

Már több mint tízezer kérdés és válasz között tallózhat a honlapon, és a nap bármely órájában kérdezhet is!

? Az 'utalvány, kupon' értelemben használatos *bon*, avagy *bön* szót hogyan kell helyesen írni? Mindenütt hosszú *ó*-val ejtik, de a szótárakban rövid *o*-val szerepel. Nem kellene a helyesírásnak ebben az esetben a kiejtéshez igazodnia?

! A *bon* szó valóban rövid *o*-val található meg a helyesírási szótárakban, valamint A magyar nyelv nagyszótárában (Ittész Nóra főszerk. 2011, IV. kötet). Ezek alapján mi is a rövid magánhangzós írásmódot javasoljuk. Tapasztalatom viszont az, hogy a hosszú magánhangzós ejtőváltozat a gyakoribb. Egy idő múlva a helyesírási szabályozás követni fogja ezt a gyakorlatot, ahogyan más idegen szavak esetében is tette (pl. *fájl*, *kapucsinó*, *lézer*). Addig azonban a jelenlegi szótári formát kell követnünk.

? „Azonnal költözhető lakás eladó!” Miért nem beköltözhető?

! A *beköltözhető* helyett használt *költözhető* újabb rövidülési jelenség, egyelőre hibásnak tekintik. Am egyre több ilyen *-ható/-hető* képzős forma keletkezik, pl. *kerékpározható* (út), amelyek egy eddig „üres” nyelvtani hely kitöltését szolgálják.

? Hogyan írjuk azt, hogy magyar katolikus egyház? Én kisbetűvel írnám, mert ez szerintem nem a hivatalos, teljes megnevezés. Jól gondolom?

! Kérdése olyan jelenségre irányul, amely csupán helyesírási alapon nem dönthető el. A hivatalos elnevezéssel kapcsolatban ellentmondásos információkkal találkozhatunk.

Az Osiris-féle Helyesírás magyar szócikkében kisbetűsen szerepel a *magyar katolikus egyház* szerkezet, külön címszava van viszont a nagybetűs *Magyar Katolikus Püspöki Kar* alakulatnak. A <http://uj.katolikus.hu/> honlapon olvasható a Magyar Katolikus Egyház és a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia írásmód/megnevezés is. A Wikipédián az szerepel, hogy „A katolikus egyházszervezetben tulajdonképpen nem létezik *magyar katolikus egyház*, a neki megfelelő állandó intézmény a Magyarország területén működő egyházmegyék püspökeiből álló *Magyar Katolikus Püspöki Konferencia*. [...] Polgári jogi szempontból a magyar katolikus egyház bíróságilag bejegyzett vallási csoport, melynek jogait a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia gyakorolja.” (Kérdéses viszont, hogy ez a szócikk mennyire megbízható.) Végül a NAV (korábban: APEH) a 0011-es technikai szám (ez szükséges az adóknak 1%-ának felajánlásához) mellett a *Magyar Katolikus Egyház* alakulatot szerepelteti. Ha a NAV gyakorlata megbízható, akkor létezik *Magyar Katolikus Egyház* intézményszerűen is, de köznévi említésben mindenképpen helyes a kisbetűs forma.

? Ha egy csúnyán beszélő (káromkodó) tanítványunkat figyelmeztetjük, hogy ne beszéljen útszéli stílusban, akkor „le-utcalányozzuk-e” az illetőt? (Szerintem nem.)

! Az *útszéli* melléknév 2., átvitt értelmű, rosszálló jelentése A magyar nyelv értelmező szótára szerint: 'erkölcstelen, jellemelen, gátlástalan' (pl.: *útszéli politikus*); ennek egyik jelentésárnyalata: 'aljas, elítélendő' (pl.: *útszéli bölcsesség*), a másik pedig: 'a jó ízlést, illemet sértő; közönséges' (pl.: *útszéli hang, humor, kifejezés, módor, viselkedés*). Ez utóbbiba tartozik az *útszéli stílus* is. Ha például szülőként vagy tanárként valakinek a nyelvhasználatát, viselkedését stb. kulturálisan, segítő szándékkal minősítjük, azzal nem magát a személyt minősítjük, hanem tanítjuk, segítjük a kulturált emberi kommunikáció elsajátításában.

? Ha két címzettnek szól a levél, hogyan kell megszólítani őket? „Tisztelt Kovács és Halász Urak!” vagy „Tisztelt Kovács Úr és Halász Úr!”?

! A kérdéses problémával nem foglalkoznak a nyelvművelők munkák. Véleményünk szerint udvariasabb, ha mindkét név után kiteszük az *úr* szót. Az összevont megoldást akkor érezzük elfogadhatónak, ha a két megszólított jó viszonyban van egymással (és a levél küldője is velük), így „egy kalap alá” lehet venni őket a sértődés veszélye nélkül.

? Az akadémiai helyesírási szótár szerint: *tökmindegy*. Az Osiris szerint: *tök mind-egy*. Melyiket válasszam?

! Ennek az lehet az oka, hogy az Osiris Kiadó helyesírási kézikönyve a kifejezés eredete szerinti írásmódot követi: *tök[életesen] mindegy*. A helyesírási szótárban már ennek a szerkezetnek az indulatszói, tölteléksszói stb. szerepe a meghatározó; ebben az esetben kevésbé fontos, hogy mi is volt a kifejezés eredete. Ilyenkor gyorsszolgálatunk azt szokta tanácsolni, hogy ha eltérés van a két szabályozás között, akkor az akadémiai iránymutatást válasszák.

? A *Schönbrunni/schönbrunni kastély* helyesírására lennék kíváncsi. A *kastély* intézményként működik, melynek neve *Schönbrunni kastély*? Vagy a *schönbrunni* csak kijelölő jelző? Vagy esetleg a *kastély* szó nélkül, önmagában a *Schönbrunn* az épületegyüttes neve?

! A *kastély* a <http://www.schoenbrunn.at> oldalon „Schloss Schönbrunn” alakban szerepel, a területen azonban több létesítmény is található, pl. egy állatkert is, amelynek szintén hasonló az elnevezése: Tiergarten Schönbrunn. Angolul azonban más logika szerint nevezik meg az épületet: Palace and Gardens of Schönbrunn (azt a városrészt pedig, amelyben a kastélypark fekszik, Hietzingnek hívják). A fentiek alapján az a következtetés vonható le, hogy *Schönbrunn* magának a kastélyt övező területnek a neve (amelyen pl. az állatkert is található), nem pedig magának az épületnek. Így a *schönbrunni kastély* alakot javasoljuk. Az mindenképpen hiányosság, hogy ennek a magyar történelemhez is kapcsolódó létesítménynek a neve nem szerepel a helyesírási szótárakban.

? Hogyan nevezzük azt a jelenséget, amikor valaki beszéd közben folyton „ööö”-vel tölti ki a két gondolata között a rések? És ha a jelenség megnevezése után példának szeretérem ezt hozni, hogyan jelenjen ez meg írásban (ööö...)? Azt nem írhatom, hogy *ö-zik*, mert az nyelvjárási jelenség.

! A jelenség neve: *nyökögés*. A Magyar értelmező kéziszótár szerint a *nyökög* ige második jelentése: 'szavak, szókapcsolatok közötti gondolkodási szünetet elnyújtott *ö*- vagy *e*-szerű hangokkal tölt ki'. A legcélszerűbb jelölési forma valóban az *ööö* lehet.

? A *Nemzet Színésze* kitüntető cím kis- vagy nagybetűvel írandó-e, amikor azt írjuk, hogy X. Y., a *Nemzet Színésze*? A *írandó* ugyanis sokszor kisbetűvel látjuk.

! Van a kitüntetés- és díjneveknek egy sajátos csoportja, amely birtokos személyjellel végződik, és így nem lehet hozzátenni a melléknévképzőt: a *Magyar Köztársaság Kiváló Művésze*, a *Népművészet Ifjú Mestere*. Ide tartozik a *Nemzet Színésze* is.

Az ilyen formájú díjnevezéseknek általában kialakul egy értelmezőként használt formája mint cím, amelyet kis kezdőbetűvel kell írni: *Gyöngy Virág kiváló művész*, *Sztankay István*, a *nemzet színésze*. (Ahol kitehető a melléknévképző, ilyen szerkezet jön létre: a *Nobel-díjas Wigner Jenő*.) Tehát maga a díj nagybetűs, de a díjazott személy nevéhez értelmezőként kapcsolva mint cím kisbetűs (Helyesírás, Osiris, 2006, 227., ill. 195. szabálypont).

Összeállította: **Hujber Szabolcs**

Gondolatok a beszédművelő körök évnyitó tanácskozásán

(Baár-Madas Református Gimnázium, 2012. szeptember 22.)

Tisztelt Kolléganők, Kollégák, kedves Fiatalkok!

Kedves alkalom, hogy néhány szót szólhatok ebben a körben.

Az Anyanyelvápolók Szövetsége adja munkánk keretét. Ezen belül nagy jelentősége van az ifjúsági tagozatnak: mert fórumot, alkalmakat ad a tartalmas együttműködés-re; mert segíti az ifjú nemzedék felzárkózását, beépülését a nemzeti közösségbe; mert egy nemes ügy, anyanyelvünk szolgálata a legfőbb közös motívum.

Azért becsülöm nagyon az ifjúsági tagozatban, a beszédművelő körökben egymás kezét fogva szövetkező fiatalok törekvéseit, mert szemben állnak az önzés, az elmagányosodás, az egoista magatartás tendenciáival. Vagyis egyfajta baráti közösségek tekinthetünk egymásra és a világra. Kazinczy Ferenc írta: „*Valamint azt kell utálatra méltó embernek tekintenünk, aki mindent magáért csinál, és mást magán kívül nem szeret; úgy az csalhatatlanul jó, aki a maga feláldozásaival is szeretetet bizonyít mások éránt.*” (Dulházy Mihálynak 1820. október 23-án.)

„De nem esik minden szó kősziklára...”

Ez a mások iránt való nyitottság az anyanyelvi mozgalom egyik jellemzője és értéke. Hiszen amikor a nyelv tudatos használatára törekszünk, amikor az igényes megszólalás formáit alkalmazzuk, akkor az ember és ember közötti megértést, a gondolatok és eszmék cseréjét szolgáljuk.

Korunk egyik jellemzője az individualizálódás, magyarul: az önös érdekek mindenek elé helyezése, ami elkülönüléshez, a közösség semmibevételéhez vezet. Ezzel szemben formál ellenerőt ez a mi mozgalmunk, amely mintha Kazinczy figyelmeztetését követné: „*Ahol az együtt szolgálók szeretik egymást s becsülik önmagukat, és ahol egyedül a közjót keresik, nem a magok érdemeiknek fitogtatásokat, ott minden jól, ott minden csendesen megyen.*” (A sátoraljújrhelyi református gyülekezet előtt 1814. február 6-án.)

Magam személyesen is többször megtapasztaltam, s feltevezem, hogy a jelenlévők is gondoltak már arra, hogy a közös ügyért való fáradozás sok ajándékot hoz számunkra. A legnagyobb ajándék, hogy szövetségesekre, hasonló gondolkodású, megértő munkatársakra találunk. Megint Kazinczyt idézem, mert nagyon ideillik: „*Azon örömmön kívül, amit maga a munka ad a dolgozónak, nem képzelhetni kedvesebbet, mint azt, hogy ezen az úton a jók barátokká lesznek.*” (Levél Lengyel Józsefnek 1824 júliusában.)

Igen, a barátság nemes szépségét, gyarapító hatását szeretném ma kiemelni. A család oltalmazó fészek-melege mellett a barátság a legerősebb támasz a társadalomba, annak közösségeibe való beépülés folyamatában. Hiszen a gyakori konfliktushelyzetekből többnyire az segít ki bennünket, ha felénk nyúl egy baráti kéz, ha van kivel megosztanunk örömeinket és bánatainkat, és ha megtapasztaljuk, hogy valamilyen közös cél, eszme, javító szándék köt össze bennünket másokkal, akikkel hasonló módon gondolkodunk. Magam azt tapasztaltam a mögöttem álló hosszú évtizedek során, hogy a legerősebb, legmélyebb barátságok a közös érdeklődés, a közös munkálkodás által szövődnek. Tehát cselekvéshez kapcsolódnak. Erről is van

Kazinczynek megszívlelendő üzenete: „*A szép tettek között mindazokkal, akiknek szívekben a jónak érzése nem idegen.*” (Levél Fesztetics Ignácnak 1808. november 12-én.)

Igen, a jó ügyek együttes szolgálata az, amely erős kötelekkel összefűz bennünket. Ezért öröm mindig, ha összejövünk, ha találkozunk, ha gondolatokat cserélünk arról, hol tartunk most, milyen feladatok, kihívások várhatóak a jövőben. És a jónak – jelen esetben anyanyelvünk ápolásának, az ember és ember közötti viszonyok javításának – szolgálata összefűzi a nemzedékeket. Nemcsak diákfiatalok jöttek itt össze, hanem a felnőtt nemzedék képviselői is. Nevelők, akik elkötelezettjei e közös munkának. Tapasztalatom és meggyőződésem, hogy ez is beletartozik a barátság, a baráti közösség fogalmába.

Riedl Frigyes professzor, a kiváló irodalomtörténész úgy fogalmazta meg tanári ars poeticáját, hogy *a tanítás a barátságna a legnemesebb formája*. Ha elgondolkozunk ezen a megállapításon, igazat kell adnunk neki. Mindenki megtapasztalhatta, hogy baráti gesztust tesz az a pedagógus, az a felnőtt, aki valamilyen tudást, eszmét, magatartásmintát ad át a fiatalabbaknak. A mi mozgalmunkban is sok példája van ennek. Gondoljunk sokunk mesterére, Deme László professzorra, aki mind ifjabb kollégái, mind diákjai, az öt hallgató fiatalok felé a barátság legigazibb gesztusaival fordult; eligazítást kívánt adni a minket körülvevő világ jelenségeinek megítéléséhez, erkölcsi tartásra buzdított, s a társainkkal való humánus kapcsolatépítésre adott példát. S hasonló módon cselekszenek a körvezető tanárok, akik hivatásuk szerint az ismeretátadáson túl az élet helyzeteiben való eligazodást segítik.

Egy új tanév kezdetén ilyen baráti légkörben vesszük számba, miképp folytassuk a munkát, s egymás tekintetétől is bátorítást kapunk a szép magyar beszéd terjesztésére. Tudatában kell lennünk annak, hogy egyszerre vagyunk *a jó és a szép* terjesztői. Mert erkölcsi kérdés – Illyés Gyula szavával: *jellemkérdés* –, hogy miképpen szólunk. Deme professzor is mozgalmunk *morális* hozadékát tartotta a legfontosabbnak. Egy értékválsággal küzdő világban különös jelentősége van annak, hogy vannak az anyanyelvápolásnak lelkes osztagai, baráti szívvel és közösségi elkötelezettséggel munkálkodnak, s küzdelmüket nem fegyverekkel, hanem az öntudatosodás és a példaadás eszközeivel vívják.

Vannak helyzetek, amelyekben az ellenerők, a felületesség, az igénytelenség, az olcsóság terjedése miatt szinte reménytelennek látszik az előrehaladás. Tudnunk kell azonban, hogy mozgalmunk az utóbbi évtizedekben pusztán a létevel is hatott: számvetésünk a folytatásra ösztönöz. Szívvel kívánom, hogy a most kezdődő új évadban tovább növekedjék az igényes beszédmagatartás és beszédmód iránti igény, a tudatos, a megértést szolgáló nyelvi gyakorlat.

Szóljon végül megint Kazinczy hozzánk, mert ma is időszerű: „*Kevés az, amit tehetek, de amit teszek, lángoló szívvel teszem. Siketeknek prédikálunk: annyira elülte a pulyaság [= elpuhultság, tehetetlenség] szívünkben a virtusnak minden érzéseit, hogy még nevetnek érte. De nem esik minden szó kősziklára: s némely mag ezer annyit ad vissza... Boldog, aki ezt az óhajtott változást éri; boldog, aki ezt munkálhatja, akinek lelke azt a bizonyosságot adhatja, hogy sem példája, sem tanítása nem rontott, hanem építeni igyekezett.*” (Levél Cserey Miklósnak, 1811. jan. 29.)

Ehhez az építőmunkához kívánok bátorságot, erőt, sok sikert mindannyiunknak.

Kováts Dániel

HÍREK – ESEMÉNYEK

Életének 82. évében, 2012. szeptember 12-én elhunyt **Szépe György** nyelvész, a Nyelvtudományi Intézet korábbi osztályvezetője, a PTE egyetemi tanára, professor emeritusa, a magyar nyelvtudomány kiemelkedő alakja. Búcsúztatása, a rá való emlékezéssel október 14-én volt az ELTE Bölcsészettudományi Karán. Másnap, szűk családi körben, Nagykőrösön helyezték örök nyugalomra. (E számunk 15. oldalán külön is megemlékezünk róla.)

*

Csak most értesültünk arról, hogy március 15-én, 92. életének betöltése előtt egy nappal Kölnben elhunyt **Fodor István**, a kiváló nyelvtudós, az általános nyelvészet, a nyelvtipológia, különösen az afrikai nyelvek kutatója, aki több ízben lapunknak is munkatársa volt. Emlékét megőrizzük.

*

Martinkó András nyelvészre emlékeztek születésének 100. évfordulóján az MTA Irodalomtudományi Intézetében 2012. október 17-én. Tanítványai, egykori munkatársai idézték föl az irodalmár, strukturalista nyelvész, nyelvtörténész, pedagógus emlékét.

*

Ülést tartott október 20-án az ASZ elnöksége. Ezen között **Balázs Géza** összefoglalta az elmúlt negyedév legfontosabb anyanyelvi eseményeit, **Kerekes Barnabás** és **Maróti István** pedig beszámolt a szövetség időszerű ügyeiről. Az elnökség megválasztotta a december 15-i tisztújító közgyűlés jelölőbizottságát. Ugyanitt tájékoztatók hangzottak el a magyar nyelv napjával kapcsolatos rendezvényről, a 2012. évi Lőrincze-díjról, a Duna Televízió Nyelvőrző című műsorának helyzetéről, a Beszélni nehéz!-mozgalom levelezésének A Magyar Nyelv Múzeuma számára való felajánlásáról és a pénzügyi helyzetről.

*

Az *Eötvös József országos középiskolai szónokverseny* döntőjét 2012. június 9-én rendezték az ELTE Bölcsészettudományi Karán.

*

A magyar nyelv használatának és tanításának időszerű kérdései címmel rendezett konferenciát 2012. szeptember 20-án a Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet. **Balázs Géza** az informatikai világ nyelvhasználatáról, **Antalné Szabó Ágnes** kreatív helyesírási gyakorlatokról, **Lanstyák István** a magyar nyelvi óra „nyelvi képéről”, **Valaczkza András** az új kerettantervről tartott előadást.

*

2013 *Vámbéry Ármín-emlékévé* lesz. 150 évvel ezelőtti közép-ázsiai útjának emlékére **Páczai Tamás** végigjárja Vámbéry útját, s erről tudósításokban számol be a Magyar Nemzet hétfégi számaiban.

Nyelvészeti könyvek

Balázs Géza–Balázs László–Veszelszki Ágnes szerk.: *Gasztroszemiologia. Az étkezés jelei.* Magyar Szemiotikai Társaság, Eötvös Kiadó, Budapest, 2012.

Balázs Géza–Kovács László–Szóke Viktória szerk.: *Hálózat kutatás. Interdiszciplináris megközelítések.* Inter-MSZT-BOM-Eötvös, Budapest, 2012.

Emlékkönyv Fülöp Lajos nyolcvanadik születésnapjára. Dsida Jenő Baráti Kör, Eger, Konturs Kft., Gyöngyös, 2012.

Fordítástudomány 21. (2012/1.)

Horváth István – Tódor Erika Mária szerk.: *Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvű lét.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kriterion, Kolozsvár, 2011.

Kiss Gábor főszerkesztő: *Régi szavak szótára. Kihalt, elfeledett és kiveszőben lévő szavak, szóalakok és szójelentések magyarázata.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012.

Murádin László: *Babér és borostyán. Válogatott nyelvművelő írások.* Europrint, Nagyváradi, 2012.

Pomozsi Péter (szerk., ford., jegyzetek): *Kis nyelv – nagy stratégia. Az ész nyelvpolitikai modell.* Budapest, 2011. (Az ész kultúra kiskönyvtára 1.)

Szavak, frazémák, szótárak. Írások Bárdosi Vilmos 60. születésnapjára. Szerk.: Szabó Dávid. ELTE Francia Tanárszék, Budapest, 2012.

Sz. Tóth Gyula: *Tanári notesz 5. Manó a hegy mögött.* Hungarovox, Budapest, 2011.

Voigt Vilmos: *Jeltudomány. Szegedi Tudományegyetem JGYPK, Szeged, 2011. (Alkalmazott nyelvészeti mesterfűzetek 05.)*

2013. évi eseményekből

Február 20. A Kárpátaljai Anyanyelv-apolók Szövetsége megalakulása (Nagydobrony)

Február Implom József középiskolai helyesírási verseny (Gyula)

Március 26–28. Nyelv – társadalom – kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák. XXIII. magyar alkalmazott nyelvészeti kongresszus (Budapest, ELTE)

Április A magyar nyelv hete

Április A táguló Google-galaxis és a magyar nyelv (A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciája)

Április Szép magyar beszéd verseny, középiskolai döntő (Győr, Kazinczy Gimnázium)

Május Simonyi Zsigmond helyesírási verseny, általános iskolai döntő (Budapest, ELTE)

Június 21–23. III. anyanyelvi juniális (Széphalom)

A Hírek, tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazsge@due.hu címen.

Könyvek kedvezménnyel az ÉA olvasóinak

Balázs Géza: *Antropológiai nyelvészet.* 3900 Ft, kedvezménnyel 3000 Ft.

Nyelvészetről mindenkinek. 59 nyelvész 77 rövid összefoglalója (szerk. Balázs Géza). 3900 Ft, kedvezménnyel: 3000 Ft.

Nyelv és kultúra. Kulturális nyelvészet (szerk.: Balázs Géza, Veszelszki Ágnes). 4450 Ft, kedvezménnyel: 3000 Ft.

Balázs Géza: *Nagy párlat- és pálinka-könyv.* 4990 Ft, kedvezménnyel: 3000 Ft.

Gasztroszemiologia. Az étkezés jelei (szerk.: Balázs Géza, Balázs László, Veszelszki Ágnes). 1800 Ft, kedvezménnyel: 1300 Ft.

Hálózat kutatás. Interdiszciplináris megközelítések (szerk.: Balázs Géza, Kovács László, Szóke Viktória). 2000 Ft, kedvezménnyel: 1400 Ft.

Balázs Géza: *Sms-nyelv és -folklor.* 1800 Ft, kedvezménnyel 1200 Ft. (Utolsó példányok.)

A teljes kínálat megtekinthető: www.e-nyelv.hu (kiadványaink). Megrendelés: iroda@e-nyelv.hu, telefon: 36-30-318-9666. Több kötet esetén Budapesten ingyenes házhoz szállítás.

Könyvismertetés

Szakács Béla: A magyar szépirodalom érmei és plakettjei

Szakács Béla tanár úr könyve ugyan elsősorban az éremkedvelők és a numizmatikusok számára készült, de hasznos olvasmány lehet mindazoknak, akik kedvelik a magyar írókat, vagy érdeklődnek a magyar irodalom iránt. A katalógus közli annak a 219 magyar írónak, költőnek, irodalomtörténésznek a rövid életrajzát, akiknek személye vagy munkássága alkotásra ihlette az éremművészeket, majd részletesen leírja az őket ábrázoló vagy velük kapcsolatos érmeket, szám szerint 1108-at. Helyet kapnak a kötetben az írók portréermei mellett a műveik inspirálta érmei vagy a nevüket viselő intézmények, művészeti díjak érmei is. A művészek sem maradnak ki: készültek érmei Szendrey Júliáról, Csinszkaról, Lédáról, Kozmutza Flóráról vagy Korzati Erzsébetről. Megtudhatjuk azt is, hogy 26 olyan író van, akiről 10 vagy annál több érem készült. (Az nem meglepő, hogy Petőfié, Ady és József Attiláé a három dobogós hely, Madách Imre negyedik helye viszont Az ember tragédiájának korszakokon átívelő kultúrtörténeti hatását mutatja.)

A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete által kiadott könyvet kitűnő – 297 éremoldalt bemutató – képanyag zárja. További információ a www.eregyujtok.hu honlapon található.

Török Pál

Mindenekelőtt az idei 3. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. *Háromból egy!* 1. PISTA. 2. NETTÓ. 3. OPERA. 4. ERIKA. 5. BANÁN. 6. MEDÁL. 7. FELES. A középső betűkből a neves építőművésznek, többek között az Országház tervezőjének és építőjének, Steindl Imre műegyetemi tanárnak (1839–1902) a családneve olvasható ki.

II. *Író és műve.* 1. Forgattyú. 2. Törökülés. 3. Gyerekkor. 4. Combtörés. 5. Menetrend. A megadott oszlopokból kiolvasható kötet cím: Görbe tükör. A mű szerzője a 125 éve született Karinthy Frigyes.

III. *Megtévesztő regénycímek.* 1. És mégis mozog a föld (Jókai Mór). 2. Beszterce ostroma (Mikszáth Kálmán). 3. Anyám könnyű álmot ígér (Sütő András). 4. A láthatatlan ember (Gárdonyi Géza). 5. Rozsdatemető (Fejes Endre). 6. Légy jó mindhalálig (Móricz Zsigmond). 7. Utazás a koponyám körül (Karinthy Frigyes). 8. Rezeda Kázmér szép élete (Krúdy Gyula). Érdemes megjegyezni, hogy ezt a címet többen nem találták meg, néhányan pedig egy kissé „átköltötték” így: ... két élete, ... hét élete. 9. Aranykoporsó (Móra Ferenc). Ebben a feladatban viszont mi hibáztunk, mivel „A panaszorompó” alcímet adtuk meg rejtvényünkben, holott a Móra-regény címében (Aranykoporsó) nincs névelő. Szerencsére senkit sem „sikerült” megtéveszteni, de azért olvasóink elnézését kérjük. 10. Ábel a rengetegben (Tamási Áron).

IV. *Szójátékos csattanó.* Azért, mert szeretem a kihívásokat.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megoldásaikkal elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 65 pontot, a Tinta Könyvkiadó jóvoltából a következők részesülnek könyvjutalommal: dr. Bonin Anna, Budapest, Somogyi út 12. (1115); Del Medico házaspár, Budapest, Angol u. 11. (1148); Kőkény Györgyi, Jászapáti, Simon Ignác u. 3. (5130); Komlós Józsefné, Pécs, Bajcsy-Zsilinszky u. 33. (7622); Nemes Csabáné, Tuzsér, Hársfa út 9. (4623); dr. Sebestyén István, Szolnok, Galamb u. 6. (5000); Sebestyén Nagy Csilla, Győr, Páztay Pál u. 44. (9024); Szabó Éva Hermina, Káloz, József Attila u. 14. (8124); Varga Dorina, Kemecse, Rózsa Ferenc u. 30. (4501); Varga Irén, Celldömölk, Hunyadi u. 34. (9500). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. **Állatsereglet.** Rejtvényünk mindegyik sorában két-két meghatározást adunk. Ha olvasóink rátalálnak a meghatározásoknak megfelelő szavakra, akkor az első szó utolsó és a második szó első szótágját összeolvasva egy-egy állat nevét kapják. Minden megtalált állatnévért 2 pont a jutalom, azaz a hibátlan megfejtés 20 pontot ér.

1. Durván rákiált – kettős szervünk
2. Aludj, baba – békemadar
3. Megint – fejtetője
4. Eddig tanul a jó pap – gyakori tehén
5. Tőzsde – régies erszény
6. Disznósőr – népszerű tv-műsorfajta
7. Angyalbögyörő – Kecskemét gyümölcse
8. Borotvaecset – evőeszköz
9. Földtoló – örökléstan
10. Ködmön – tisztítószert

II. **Középen a megfejtés!** Az ábra vízszintes sorai egy-egy irodalmi vonatkozású választ tartalmaznak. Sikeres megfejtés esetén a középső függőleges sor betűi egy 125 éve született költőnek egy drámájának címét árulják el. Olvasóink a mű címéért kérdésenként 1, tehát összesen 8, szerzőjének nevéért további 8 pontot szerezhetnek, összesen tehát 16-ot!

1. Németh László regénye
2. Keleti mese „hőse”
3. Hajdani betűvetés
4. Benedek Elek képes gyermeklapja
5. A Nyugat egyik alapítója
6. Valamely versforma időmértéke
7. Móricz Zsigmond regénye
8. Poétika

III. **Durr bele, a közepébe!** Vannak olyan szavaink, amelyek akkor is értelmes szavak maradnak, ha a kellős közepükbe beszúrunk egy másik szót. Igen, értelmes szavak maradnak, de már egyáltalán nem azonosak a kiindulásul szolgálóval. Olvasóinknak a következőkben az lesz a feladatuk, hogy tíz általunk megadott jelentésű szóba szúrjanak, illesszenek bele egy olyan másik szót, amelynek szintén csak a jelentését adjuk meg, s ezek után még azt is találják ki, mely szó lesz ennek a beillesztési műveletnek az eredménye! Persze, ehhez is nyújtunk segítséget oly módon, hogy annak is megadjuk a(z egyik) jelentését. Szemléltetésül íme, egy példa: ha egy ’épületszárny’ jelentésű szóba (ala; a különféle rejtvényekben rendkívül gyakori szó) beszúrunk egy ’csomag’ értelműt (pakk), eredményül az ún. kínaezüstnek szintén gyakori szinonimáját kapjuk: alpakka! Mindegyik szóhármassért 2 pont jár, ez már 18. Ha azonban megfejtőink a beszúrt szavak kezdőbetűit a megfelelő sorrendbe szedik, belőlük egy bizonyos szállítási módot jelentő szót rakhatnak össze. Ez a kis többletfeladat a rátalálás örömen túl egyrészt szintén némi segítséget nyújthat a beszúrandó szavak megtalálásához, másrészt – megoldása esetén – további 2 pontot ér. A telitalálatos megfejtés értéke tehát 20 pont!

A kiindulásul szolgáló szó Durr bele! A keletkezett új szó

1. A juh hímje	Építmény alsó része	Fejfedőkészítő
2. Olasz folyó	„Azután” népiesen	Gyapjútermék
3. Négy lábon álló tornaszer	Mennyei	Harci egység
4. Szövezőszekercatrész	Dudva	Nemes ital kezelője
5. Lepénykenyér	Sakkfigura neve is	Járművezető
6. Déligyümölcs	Dohányzóeszköz	Feladatközlő irat
7. Raktárépület	Ragadozó madár	Lakóépületfajta
8. Bizonytalan	Üdítő	Életrealitás
9. Ínyesmester	Elmélet	Hozzáértői vélemény

IV. **Szójátékos csattanó.** Megfejtésül a Humor a hidegben című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeni. A helyes megfejtésért 25 pontot lehet szerezni.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 81 pont, de már 65 pont is elég ahhoz, hogy a megfejtés beküldője részt vehessen a sorsolásban, és közülük tízen egy értékes könyv tulajdonosai lehessenek. A feladványok megoldását **2013. február 15-éig** tessék elküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi Mihály u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének e-mail címére: gretsy@t-online.hu

Minden megfejtőnek kellemes szórakozást és boldog új esztendőket kívánunk a rejtvények készítői:

Grétsy László (III.), Harmati Gizella (II.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (72.)

Nem szótározott szavak tárháza

benéz – téved, tévesen következtet. Pl. Ezt a dolgot *benéztem*.

csavaros kifli – féldecis pálinkásüveg

felhősödés 1. számítási felhő

háromláb – traffipax (közlekedési sebességmérő). Pl. *Háromlábbal* mérik a gyorsajtókat.

hűsülő – a kerti fedett, félig szélvédett pihenőhely (filagória, szaletli stb.) új magyar neve

kanapészőrf – nemzetközi közösség, melynek tagjai egymásnak ingyen nyújtanak szállást (esetleg étkezést, idegenvezetést). Az angol *couchsurfing* magyarítása. Az ezt igénybe vevő a *kanapéturista* (Metropol, 2012. szept. 12.)

kanapéturista 1. *kanapészőrf*

kommédia – a kommunikáció-média szak rövidítése a főiskolai-egyetemi szlengben

kommenthuszár – véleményével, megjegyzésével folyton jelen lévő személy az interneten (különösen a Facebook-üzenőfalon)

kömüves aktívál – féldecis pálinkásüveg. (A reklámokban szereplő Actival immunerősítő tableta mintájára.)

megoszt – az interneten közzétesz. Pl. *Megosztja* a fényképét.

sárkányvonal – jótékony hatású energiavonal (népies) megnevezése (Lenti)

számhordozás – telefonelőfizetés-szolgáltató váltásakor a telefonszám megtartása. Helyesebb volna így: *számátvitel*, a *hordoz* jelentése ugyanis 'huzamosan vagy rendszeresen visz valamit'.

számítási felhő – metaforikus kifejezéssel valójában maga a világháló (internet). Pl. „számítógépek közelebről meg nem határozható halmaza, amelyek bizonyos szolgáltatásokat nyújtanak... tulajdonképpen maga az internet, csak éppen a legdivatosabb néven szólva” (Népszabadság 2012. ápr. 30.). További változata: *felhősödés*.

testi-reki – a testnevelés-rekreáció szak rövidítése a főiskolai-egyetemi szlengben

vergelődik – a *veszekedik* és a *mérgelődik* ígék egyítésével alkotott szó

zebszerződés – a jogszabályokat kijátszó, színlelt szerződés. Pl. „*Zesbszerződésnek* általában olyan megállapodásokat neveznek, amelyek a külföldiekre vonatkozó hazai földszerzési tilalmat hivatottak kijátszani, mégpedig a színlelt szerződések technikájával” (Magyar Nemzet, 2012. jan. 13.)

A rovat 1998–2010. közötti anyagát tartalmazza a *Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések* (szerk.: Balázs Géza) című kötet. Új magyar szavakat, illetve szómagyarításokat javasolhat/közzétehet itt is: www.szomagyarito.hu.

B. G.

balazsge@due.hu

HUMOR A HIDEGBEN		A VICC CSATTANÓJA	OSZTRÁK AUTÓJEL MARÓ VEGYÜLET	BOLTI ALKAL- MAZOTT	ESKÜVŐ, FRIGY	FÖLD- MÉRŐ, RÉGISZEN
– A hatalmas erdőben eltévedt két síturázó reményvesztetten ül az alkalmi tábortűz mellett.		LÁNGESZ				
– Mit nem adnék egy kötélért!		... FUTÁSA (VÖRÖS- MARTY)				
– Miért pont egy kötélért?		A RÜ- GYEZÉS ÉVSZAKA				
– kérdezi értetlenül a társa.						
(A választ az ábra fő sorában rejtettük el.)		TONNA LITER	HÁROMJE- GYÜ BETŰ			
		ECET FELE!	TÉLI ÉGI ÁLDÁS			
PROPA- GANDA- MUNKA	NYÁRI MEZŐGAZ- DASÁGI MUNKA	NÁLUNK MAGYAR- TANÁR IS TARTJA	SZEKÉRSÁTOR ZACSKÓ- SZERŰ TARTÓ	NEMECSEK ELLENFE- LE (FERI)		KÉRDŐ- SZÖCSKA PIRUL A CIPŐ
NEVELŐ					SÁL VÉGEI!	
					RÓMAI 5-ÖS	
KOMBÁJN- NAL DOLGOZIK			NEKIME- LEGEDIK			
			FESZÉLYE- ZETTSÉG		FOLYADÉK	
MÉRGES, INGERÜLT					RADNÓTI MIKLÓS VERSE	
ARRA A HELYRE			TÖBB IRÁNYBA, SZERTE			SORVÉG! MITIKUS AGYAG- SZOBOR
A-NEK PÁRJA			EHETNÉK TRÉFÁS LÓVÁ- TÉTEL			LIMES, RÖVIDÍTVE
ALUMÍ- NIUM		A SZÁVÁBA ÖMLIK			... „TÖL	
SVÉD TE- NISZEZŐ (BJÖRN)		MŰLTBELI			PÁRIZSI METRÓ- VONAL	
KELETI MÁRTON FILMJE			ÁRAM- SZEDŐS JÁRMŰ			
			IMAVÉG!			
NITROGÉN			DINAMÓ TERMELI			A TÓLGY IS EZ
ÓKORI RÓMAI VISELET			SZERZÉS LOPVA		TAVALYI MASZKA- BÁLI KELLÉK	FRANCIA AUTÓJEL SZORGOS- KODÓ
BŐR		ÓGÖRÖG TARTO- MÁNY				
FÉRFIÉ- NEK HANG		NŐI NÉV				
...-KE						
AMPER	KÜSZÖ- NÖVÉNY					DERESE- DŐ HAJÚ
PIACON KINÁL	SZÜRKE- NEK TART					
FEL ZSÁK!						
		PÉCS KÖ- ZELI FALU			GYÖR KÖZEPE!	
		... PETRI; RENDEZŐ			VATIKÁNI AUTÓJEL	
GYÖTRELMES	RANG- JELZŐ ELŐTAG		LÉC VÉGEI!		ÜRES KÉZ!	
A MŰLT IDŐ JELE	A HÁTÁRA		GRÓF, RÖVIDÍTVE		ASZTÁ- CIUM	
ELLEN- ÉRTÉK		PAP HIRDETI		ÜDV, RÓMAI!		
		TEMPUS, RÖVIDÍTVE		ZENÉI HANG		
CSÚCSOS FEDELŰ (ÉPÜLET)						

Azt elég nehéz lehetett... „Kétszersült mondat” – Holczer József szerint olyan, mint az „öngyilkos lett a halott”.

Meghiszem azt! Talán, ezt elkerülendő, nem vásárolunk ott! (B. G.)

nem érő játékba csöppenünk. A XXI. századi gyors és interaktív világban egy ilyen játék még inkább vontatottabbnak tűnik. A modern társasjátékok-

Tavaly már írtam (ÉA 2011/3: 7) az ún. kétszeres fokozásról. Most itt van rá egy újabb példa. Ennek érdekessége, hogy szerzője egy nagy hagyományú, színvonalas tudományos ismeretterjesztő hetilapnak az olvasószerkesztője. Vajon az ő írásait ki „olvasószerkeszti”? Mert bizony vagy így kellett volna: még inkább vontatottnak tűnik, vagy így: még vontatottabbnak tűnik. (K. G.)

Valamint szótalálda! (B. G.)

Biofodrászat karácsonyi ajándata

„Nem tudtam, mi hiányzik nekem. Most már tudom” – írja Wagner Alfréd budapesti olvasónk.

jámi. Ellenben elvárja, hogy a gyerekek minden tárgyból jelest kapjanak, óráig készüljenek a dolgozatokra, és zongorán vagy hegedűn játszanak.

A fenti újságcikk (Vasárnapi Hírek, 2012. május 6., 7) szerint a „tigrisanya” (a szigorú, igényes anya) sok mindent elvár gyermekeitől, azt azonban, úgy látszik, nem, hogy helyesen is írjanak. A játszszanak szóban ugyanis hosszú sz van (mert felszólító módú). (K. G.)

Valóságos ly-orgia... (Pecnyik Ibolya)

*Kellemes, lágy savakkal a vörösborok között legtöbb szívinfarktus csökkentő opponenssel rendelkezik.
Könnyű etolek mellé, illetve egészsétes fogyasztásra ajánlják.*

Miháltz Gábor olvasónk egy szekszárdi bikavér palackjáról ügyeskedte le s küldte el hozzánk a fenti szöveget. „Ha egy szakdolgozatban jelenne meg ez az »opponenssel rendelkezik« forma, vajon mit szólnának hozzá a komponensek?” – kérdezi levelében. Válaszunk: remélhetőleg nem komponálnának, hanem opponálnának, legalábbis e szó ellen. (G. L.)